

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Roman

635

D325

g. L...

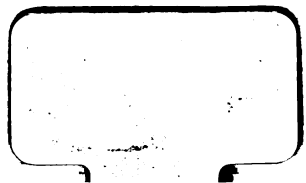

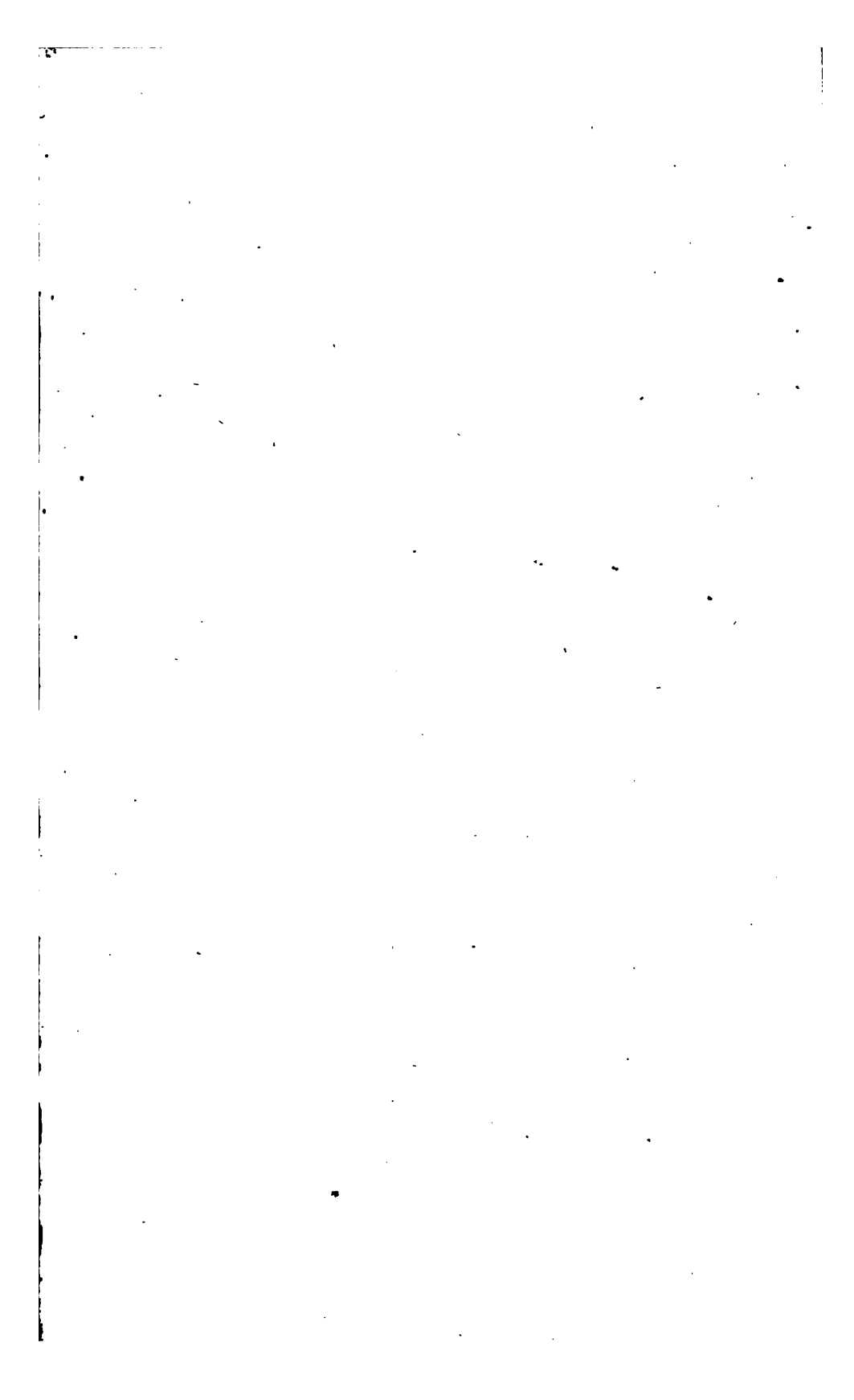
L. Rom. C. 12 e. 13

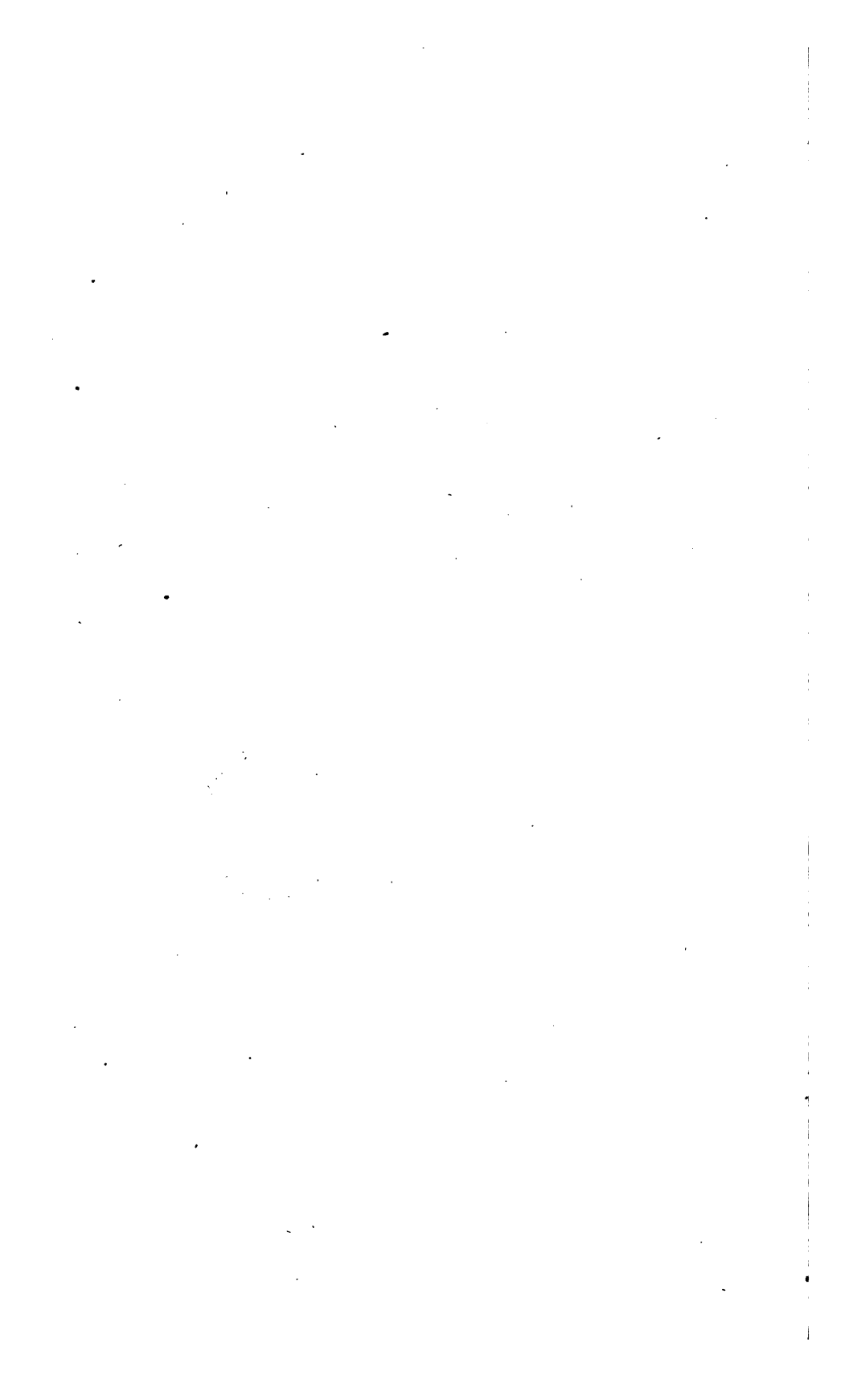
ROMAN

685

D 325

DE
MANCIPATIONIS INDOLE ET AMBITU.

SCRIPSIT

HERMANNUS DEITERS,
FUR. UTR. DR.

BONNAE
APUD ALBERTUM MATZ.
1851.

BONNAN, FIFTH CAROL CHURCH.

PATRI OPTIMO

PETRO FRANCISCO DEITERS

HASCE STUDIORUM PRIMITIAS

SACRAS ESSE VOLUIT

AUCTOR.

FORM OF THE

STATE OF NEW YORK

IN SENATE

JANUARY 18, 1890

REPORT

OF THE

PROSPECTUS.

PARS PRIMA. GENERALIA DE MANCIPATIONE.

Sectio prima. De mancipio.

- I. *De voce mancipium.* (§. 1—7).
- II. *De iuribus mancipio comprehensis.*
  - A) Mancipii generalis natura (§. 8, 9).
  - B) Mancipii in rebus ambitus (§. 10).
  - C) Mancipium in personis (§. 11—16).

Sectio secunda. De mancipatione.

- I. *De mancipio constituendo.*
  - A) Generalis mancipationis indoles (§. 17—19).
  - B) Singularum formarum descriptio.
    - 1) Locus Gaii in medium profertur (§. 20).
    - 2) De personis in mancipatione (§. 21—26).
    - 3) De re mancipanda (§. 27).
    - 4) De corporali traditione (§. 28).
    - 5) De sollemnibus verbis (§. 29).
    - 6) De imaginaria emtione et venditione (§. 30—32).
    - 7) De lege mancipii (§. 33).
- II. *De mancipio tollendo* (§. 34).
  - A) De manumissione.
    - 1) Manumissionis natura (§. 35).
    - 2) Manumissionis forma (§. 36).
  - B) De emancipatione.
    - 1) Emancipationis indoles (§. 37).
    - 2) Emancipationis formae (§. 38, 39).

PARS SECUNDA. MANCIPIATIO IN SINGULIS IURIBUS ADHIBITA.
(§ 40).

Sectio prima. Mancipationis in rebus usus.

- I. *Mancipatio ad transferendum dominium.*
  - 1) Huius mancipationis natura et forma (§. 41).
  - 2) De differentia rerum Mancipi et nec Mancipi (§. 42—47).
- II. *Mancipatio iura in re aliena constituens.* (§. 48, 49).
- III. *Mancipatio in iure pignorum* (§. 50).
- IV. *An sit mancipationis in obligationibus ambitus?*
  - 1) Obligationes per se Mancipari non possunt (§. 51).
  - 2) De nexo (§. 52—56).
- V. *Mancipatio ius heredis constituens* (§. 57—60).

Sectio secunda. Mancipatio iura in personis constituens.

- I. *Mancipatio servorum eorumque qui in Mancipio sunt* (§. 61).
- II. *Mancipatio patriam potestatem constituens.*
  - 1) De adoptionis et arrogationis differentia (§. 62).
  - 2) De modis in adoptionem dandi (§. 63, 64).
- III. *De coëmtione.*
  - 1) Coëmtio est Mancipatio ad constituendam manum mariti (§. 65).
  - 2) De vocibus coëmere et coëmtio (§. 66).
  - 3) Quid in coëmtione Manciparetur? (§. 67).
  - 4) Personae in coëmtione (§. 68).
  - 5) Coëmtionis sollemnis forma (§. 69).
  - 6) Coëmtio citra matrimonium facta (§. 70).

Opus iam a multis viris eisque doctissimis satis pertractatum rursus aggressuram me timor haud exiguus invadit, ne in hac doctrinae nostrae parte novi atque fructuosi nihil, superflua multa prolaturus sim. Sed quum ipsam rei difficultatem tum eruditionis viriumque juvenilium vilitatem aspiciens spero fore ut propositum meum, quod etsi minimis certe partibus ad prosperum successum perduxerim, studio tamen quodam et amore prosecutus sim, indulgentia saltem ferre nemo dedignetur. Disseram de mancipatione: quam quum omnes, qui iuris Romani historiam descripserunt, suo in hac disciplina loco tractaverint, una et continua commentatione enarrare nescio an quis conatus sit. Mancipationis sollemnitate saepissime usos esse veteres Romanos in rebus primum influenti longissime distantibus, inter omnes constat. Verum si quis dixerit, accommodatos tantum eos, quibus dominium ex iure Quiritium acquireretur, modos aliis iuribus, minus recte me quidem iudice rem explicavit; minime enim accommodatam esse mancipationem aliis, atque pro quibus primum introducta sit, rebus, sed per suam ipsius vim et potestatem generalem in omnibus fere iuribus usum sibi vindicasse persuasum mihi habeo, idque potissimum ea ex causa, quod plane non erat talis singulorum iurium inter se distantia, sed cognatio potius quaedam et cohaerentia, maxime ex significationibus probanda. Hanc ergo mancipationis ut ita dicam universalitatem explicare et ostendere in animo est. Agam in prima dissertationis meae parte de mancipii et mancipationis generali indole et forma; in altera de singulis causis, in quibus mancipationis ritus adhibebatur; ubi tamen eam esse harum rerum naturam admonendum est, ut certis ubique limitibus hae partes separari vix possint.

PARS PRIMA.

Generalia de mancipatione.

Ipsam mancipationis vocabulum quum doceat nos, modum illam esse constituendi Mancipii; primum dispiciamus necesse est de rei constituendae, sive Mancipii, natura; tum vero de actu constituyente, scilicet mancipatione.

Sectio prima. De Mancipio.

I. De voce Mancipium.

§. 1. Apud omnes populos, qui vel paululum in iure excelluerunt, iura quae habemus non quasi inordinata singularum rerum copia considerata, sed in ordines quosdam redacta sunt, antiquissimis temporibus minus subtili et logico aspectu, sed simpliciori et leviori distinguendi modo dispositos. Hoc a Romanis quoque factum esse multa docent, praecipue autem vocabula illa propria ad ius pertinentia, in quibus prae ceteris familiae appellatio magni momenti est. Familiae enim significatione, quam Ulpianus dicit et in res et in personas deduci¹⁾, fere omnia, quae quis habere potuit, ~~iura~~ comprehendebantur, exceptis illis quae in nostra ipsorum persona consistunt; quoniam ei patris in liberis, mariti in uxore, domini in servo potestas et vel ipsum rerum dominium inerat²⁾

§. 2. Sed iurium quae habemus duo sunt ex Romanorum sententia ordines, qui ex ipsa illa familiae significatione percipi possunt. Etenim sunt, quae aliquid extranei exigant

1) L. 195. D. de V. S. §9, 16.

2) Terent. Heaut. 5, 1, 36: „Decem dierum vix mihi est familia“. Liv. 8, 15: „Minucia Vestalis . . . iussa . . . sacris abstinere, familiamque in potestate habere . . .“. Familiae emtor, actio familiae herciscundae.

in quo potestatem seu imperium habemus; sunt quae nihil extranei postulent, sed nonnisi ad nostram ipsorum personam pertineant; scilicet quibus nos liberos, infamia non notatos, iuri nulli subiectos, iuris denique alicuius capaces esse dicimus. Hanc differentiam Romani duobus vocabulis significaverunt, a corpore hominis symbolice ad iurium notionem translatis, *caput* nimirum et *manus*. Iura ad personam ipsam spectantia *capitis* verbo comprehendebantur¹⁾; *manus* autem vocabulum ad ea pertinebat, quibus imperium in rebus extra nos positis inest. Et revera si hoc significare volumus, nihil magis aptum videtur, quam manuum nostrarum actiones ei accommodare, quoniam ubi maxime ius nostrum in extraneis exercemus, manibus id facimus; manu apprehendimus, manu tenemus, manu semper tractamus, manu emittimus. Sed quum res inde ab eo momento, quo eam manu cepimus, potestati nostrae subiecta sit, idque maxime hac re significatur, verbum „capere“ huic „manus“ additum est, e quorum compositione tertium factum est eadem iura complectens, *mancipium*; quod quum nihil sit nisi quod manu vel in manum capitur²⁾, per se nulla eius est a *manu* differentia; et duobus his verbis omnia, quae in extraneis haberi possunt, iura a Romanis appellabantur.

§. 3. Iura, quae in extraneis haberi possunt, enumeratis considerata sunt ipsa haec extranea, quae ex iure Romano potestati alicuius subiici possent. Primum hic locum obtineant res quas dicimus corporales, in quibus imperium aut plane absolutum est quod postea *dominium* appellabatur, aut terminis quibusdam circumscriptum, utputa in servitutibus, pignoribus, aliis. Tum vero potestati nostrae subiiciuntur personae, quarum aliae sunt servae, rebus fere comparatae, aliae autem liberae, quarum, ut Gaiana illa divisione utar, „triplex

1) Cic. de Or. I, 40 „capitis nostri saepe potest accideret ut causas versentur in iure“. L. 10. D. 37, 14: „Capitis accusatio est ea, cuius poena mors aut exilium est“. §. 4. I. 1. 16: „servus . . nullum caput habet“. Capitis deminutio. —

2) Varro de L. L. V.: „Mancipium quod manu capitur“.

erat conditio: quum aut in patria potestate, aut in manu, aut in mancipio essent.

§. 4. Verborum *manus* et *mancipium* magnam differentiam statuere fere omnes nostrae aetatis iureconsulti constiterunt. Sed ipse verborum sonus aequalia esse docet, quum mancipium compositum sit e manu et capere, manusque semper mancipio insit; et talis differentia me quidem iudice ad formalia tantum spectat. Nam ubi de mancipio loquimur, semper ad apprehendendi actum respicimus; manu autem ipsam constitui imperii vim significamus. Revera autem quidquid manu capitur, inde ab eo momento in manu est; et in mancipio quoque, quum manu sit captum; itaque omnia, quae potestati nostrae subiciuntur, in manu mancipioque sunt. Probationem huius sententiae locupletissimam ex ipsis Romanorum scriptis percipere licet. Nam ut primum de manu videamus, rei corporalis possessio sic appellata est a Plauto: „illi suam rem esse aequum est in manu“. Rerum dominium manu non significabatur, saepissime vero mancipio; ut mox videbimus. Potestatem in servis *manum* dicit Ulpianus¹⁾ his verbis: „est autem manumissio de manu missio, id est datio libertatis; nam quamdiu quis in servitute est, manus et potestati suppositus est“; et plenissime hoc ex ipsa „inmanumissionis“ voce percipitur, quae in servis plerumque adhibebatur. Patriam quoque potestatem interdum hac voce comprehensam esse, testis est Livius²⁾ quum dicat: „in ea, quae in patris manu est“. Mariti denique in uxore potestatem proprie semper appellatam esse *manum*, omnibus notum est. Addenda est illa *manus iniectio*, quae etsi ab initio vere corporaliter fieret, tamen postea et ibi de ea loquimur, ubi

1) Plaut. Merc. 2, 3, 137. Addendum est, quod dicitur, „longa“ vel „brevis manu“ possessionem acquiri.

2) L. 4. D. de iust. et l. 1.

3) Liv. 3, 45. 34, 2, 7: „ei vos in manu et tutela, non in servitio, debetis habere eas“. Tac. Ann. 15, 19: „statim emitterent manu, quos adoptaverant“. — §. 6. Inst. qu. m. ius patr. p. solv. „liberos suos a sua manu dimittere“.

corpore manaque ipsa nihil agebatur. Dicit enim Quintilianus⁴⁾: „*Patri in filium, patrono in libertum manus iniectio est*“; aliaque multa exempla inveniunt in Brissonii vocabulario.

§. 5. *Mancipii* significationem aequo late patuisse, testimonio non minus locupletibus probari potest. Primum enim rerum dominium antiquis temporibus *mancipium* dictum esse inter omnes constat¹⁾. Servi in *mancipio* erant, ideoque ipsi saepissime appellati sunt „*mancipia*“. Liberarum personarum quaedam sine ullo cognationis vinculo alieno imperio subiecti erant²⁾ et in *mancipio* esse recte dicebantur. Potestas patris in liberis, mariti in uxore *mancipium* erat, quia hae personae manu capiebantur seu *mancipabantur*, teste Varrone³⁾; cui addenda sunt Gellii⁴⁾ verba: „*matrem familias appellatam esse eam, quae in virili manu mancipioque, aut in eius in cuius maritus manu mancipioque esset*“; quam loquendi formam minus accuratam esse, non recte monuit Hasse⁵⁾, quum omnibus supra prolatis efficiatur, manum et *mancipium* principaliter idem esse.

§. 6. Demonstrata principali et antiquissima vocabulorum *manus* et *mancipium* significatione si ea spectamus, quae Gaili temporibus vigeant, angustissimis terminis videmus duas illas principales notiones circumseptas esse; quod quomodo fieri potuerit, superest ut doceamus. Distantissima inter se iurium genera uno verbo, „*manus, mancipium*“, comprehensa esse, progressa magis iuris scientia minus aptum

4) Quintil. Inst. Or. 7, 7. Virgil. Aen. 9, 49: „*Iniicere manum Parcae*“. Macrobius ad h. l.: „*nam ex manus iniectioe paene mancipium designavit*“. Servius ad eund. l. L. un. §. 4. Cod. de lat. lib. test.

1) Curius ad Cic. ep. ad div. 7, 29: „*fructus est tuus, mancipium illius*“. Brissonius s. v.

2) Gaius I, 116 sqq.

3) Varro LL. 5. Isidor. Or. 9, 4, 46: „*Mancipium, quidquid manu capi, subdique potest*“.

4) Gell. N. A. 18, 6.

5) Hasse echeliches Güterrecht §. 18.

intelligebatur, quoniam aliud sit ius in rebus, aliud in personis. Hac re adducti duos quos modo diximus ordines Romani verbis „*connubium*, „*commercium*“ seu „*ius*, „*quod ad personas*, „*quod ad res pertinet*“ complectebantur, et manus quoque mancipiique appellationes transformabant. Nam verbo *mancipium* quum ipse apprehendendi actus significaretur, et ad eam respiceretur, quasi re quovis momento denuo apprehensa: fortius ut ita dicam imperium ei inerat, manu autem ipsa potius imperandi conditio, quasi iam diu acquisita, significabatur. Fortius illud et liberius imperium maxime in rebus vita et sensu carentibus, et in iis personis locum habuit, quae rebus aequiparabantur: itaque in rerum dominio, et potestate in servis eisque liberis, qui servilem conditionem patiebantur. Mitius vero istud imperium, manu comprehensum, maximo in liberis personis adhibebatur, scilicet in potestate patris et mariti; et mirum paene videri potest, potestatem in feminis, et patriam, et maritalem, praecipue appellatam esse manum, ut ex Luvianis illis locis facile percipere licet.

§. 7. Manus mancipiique notionibus hoc modo distinctis quam animum etiam magis ad considerata iurum discrimina attenderent, minime eos fugit, maioribus illis ordinibus minores inesse et ipsos valde inter se distantes; quos una appellatione non amplius idoneum videbatur comprehendere. Inter nova idcirco reperta vocabula *dominium* maxime ad plenam in rebus servisque potestatem significandam adhibebatur. In personis *potestatis* verbum propriam quandam vim sibi vindicavit, et praecipue illi imperio accommodatum est, quod in liberis obtinetur; quamvis interdum etiam de potestate domini in servis, et viri in uxore diceretur¹⁾. Quae quum ita sint, facile iam intelligi potest, quaenam fuerit illa verborum „*manus*“ et „*mancipium*“ adhibendorum

1) Ulpian. l. 1. §. 4. de tribut. mot. 14, 4: Potestatis verbum ad omnem sexum, item ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendum erit“. Serv. ad Aen. IV, 108. Tac. Ann. 4, 162 „*dominica Dialis, sacrorum causa, in potestate viri*“.

coerctatio. Nam quum in liberis potestatem, in servis modo potestatem, modo dominium haberi diceretur, supererat primum imperium in uxore, cui nova non adhibebatur appellatio; itaque manus, qua voce omnia haec iura appellabantur, quasi propria in hoc uno casu in usu manebat. Supererat porro conditio eorum, qui quamvis essent liberi, tamen imaginariam servorum conditionem patiebantur, et servituti simillimam. Quod quum rarissime accideret, non erat cur huic nova et propria significatio applicaretur; quare talis hominum conditio generali *mancipii* vocabulo nuncupata est; quod tantum aërat, ut proprio strictoque sensu hic adhiberetur, ut potius casu quodam fortuito, quum in ceteris rebus propriae appellationes in usum venissent, huic iuri inhaeresceret. Nam vere et principaliter „in mancipio esse“ nihil aliud est, nisi „alicuius iuri subiectum esse“; et merito dicimus, eam divisionem, qua homines aut in potestate, aut in manu, aut in mancipio esse dicantur, Gaii quidem temporibus rectam fuisse, sed principalis ipsorum verborum significationis ratione habita, falsam; nam principaliter omnia in extraneis iura „mancipium“ sunt.

II. De iuribus mancipio comprehensis.

A. *Mancipii generalis natura* 1).

§. 8. Quum de ipsorum vocabulorum universitate satis locuti simus, iam quaeramus necesse est, num eam et substantiae iurum quaedam secuta sit aequalitas? Quod affirmandum esse puto, quum cogitari vix possit talis significationum generalitas sine quadam ipsarum rerum cohaerentia; et quidem videtur iuris paulatim excolendi rationi omnino congruum esse, Romanos in primordiis populi nonnisi universa extra se posita sibi ipsis opposuisse, quippe in quibus imperium exercere possent, res et personas non accurate distinguentes, et ipsum hoc imperium una notione comprehendisse quae variissimas voluntatis in externis ostendendae modos amplexeretur.

§. 9. Amplius igitur mancipii substantia definiri non

1) Böcking de mancipii causis. Berol. 1826.

potest, nisi *imperium in externis, quod manu exercetur*; cuius a manuum actione derivationis multa exstant veterum testimonia ¹⁾. Nec debet alia Mancipii determinatio exhiberi, quum in illo omnia posita esse videantur, et manuum nostrarum actionum innumerabilis sit varietas; illud omni Mancipio commune in medium proferri oportebat, quo facilius Mancipationis generalitas intelligeretur. Ipsi quidem Romani talis iurium cognitionis mentionem haud raro faciunt ²⁾. Nam rerum dominium ei potestati simillimum fuisse narratur, quae in servis obtinetur; potestas in servis cum patria potestate, qualis quidem antiquissimis temporibus fuit, multis causis comparanda est; et quod ad uxorem in manu attinet, semper eam filiae loco esse Gaius ceterique dicunt. — Singulas Mancipii causas breviter dispicere restat.

B. Mancipii in rebus ambitus.

§. 10. Inter ea iura, quae rem imperio nostro subiiciunt, primum locum illud obtinet, quo tota rei substantia absolute nobis subiecta est, ut eam tractemus quomodo voluerimus, omnesque de ea arceamus; id quod *dominium* appellamus. Hoc igitur plenissime Mancipii substantiae inerat, et antiquis temporibus semper Mancipium est appellatum. Sed quum multae aliae sint species ac modi, quibus imperium aliquod in re exerceamus, substantia quidem eius non plane nobis subiecta; et haec Mancipio contineri manifestum est. Servitutes igitur praediorum rusticorum quum Mancipatione constituuntur, inter Mancipii causas connumerandas esse puto; idemque de pignorum vel iure dicere ausim; quippe quod uno casu Mancipatione constituatur ¹⁾. Ad obligationes tantum Mancipii significatio non pertinet; nam hoc generaliter imperium

1) Isidor. Or. 5, 25: „unde oportet eum, qui Mancipium accipit, comprehendere id ipsum, quod ei Mancipio datur“. id. 9, 4, 45: „Mancipium, quidquid manu capi, subdique potest“. Varro de LL. 5. Gell. 1, 21: „Mancipatio dicitur, quia manu res capitur“.

2) Gans Scholien zu Gaius S. 165.

1) V. infra §. 50.

est in re extranea; obligatio vero ius petendi, ut quis faciat aliquid ad nostram utilitatem. Itaque tametsi peracta solutione ius in re data acquisitum sit, tamen aliud hoc est, atque quod antea habuimus, obligatione scilicet per solutionem extincta.

C. Mancipium in personis.

§. 11. Earum quibus mancipium in personis habetur, causarum prima est *servorum* conditio, in quibus liberrimam antiquitus fuisse dispositionem memoriae proditum est. Dominos Gaius narrat antea in servis ius vitae ac necis, aliaque eiusmodi multa habuisse, quae mutatis moribus in desuetudinem abierunt¹⁾. Sed et postea semper dominium in servis haberi dicebatur.

§. 12. Huic simillima erat ea mancipii causa, in qua diximus nomen mancipii diutissime servatum esse. Tales personas iuris Romani auctores *servorum loco* esse servilemve imaginariam conditionem pati narrant. Mirum forsitan videri potest, quibus ex causis hoc fieri potuerit; quum si naturale familiae vinculum spectamus, praeter patris in liberis maritique in uxore potestatem, alia cogitari vix possint. Sed erant coartae et necessariae causae, quibus hoc fiebat, quarum duo ordines statui possunt: alter, ubi ad longum tempus tale mancipium constitueretur, alter, ubi dicis tantum gratia id fieret. — Prima huius mancipii causa eaque praecipua erat noxae datio²⁾, quae in mancipio fundata, mancipatione fiebat mancipiumque efficiebat. Nam si filiusfamilias aut servus noxiam alicui intulit, dominus, quum damnum sarcire nollit, noxae ipsum hominem per mancipationem dare potuit; quo fiebat ut alterius iuri haec persona subiiceretur, dum operis praestandis noxiam compensaret. — Altera huius mancipii causa evenire poterat, quum pater filium, quem in potestate habe-

1) Gai. I, 32. § 1. Inst. de iure pers. I. 3. L. 215. de V. S.

1) Gai. I, 123. Festus s. v. emancipati: „aliorum sunt dominii“.

2) Gai. I, 141: „plerumque hoc fit dicis gratia uno momento, nisi scilicet ex noxali causa mancipientur“.

ret, venderet, qua venditione, quam mancipatio sequi debebat, in mancipii causam, vel potius in veram servitutem filius deduceretur; quum antiquissimis temporibus inter liberos servosque nihil paene intercederet discriminis. Totum hoc vendendi ius, quum plane contra naturam esset, multo certe prius in desuetudinem abiit, quam Diocletianus lege id vetaret³⁾.

Multo magis in usu erat illa mancipii causa, quae dicis gratia uno momento fiebat; quod accidebat, quum emanciparetur filius seu in adoptionem daretur⁴⁾. Nam ut hoc sollemniter fieret, primum mancipatione a patre eam liberari oportebat, et in cuiusdam personae mancipium transferri; ex eo demum manumitti vel patri adoptivo tradi poterat. —

§. 43. De huius mancipii substantia generaliter nihil afferri potest, quam tam ambiguae et multiplices eius fuerint causae; illud semper tenendum, servilem conditionem, interdum vel dominio comparatam, tales homines passos esse. Is, qui hominem propter noxiam mancipio accepit, certe antequam eum tractabat, quam qui dicis tantum gratia mancipium adeptus erat. Ille enim domino ministeria praestabat quibus noxiam commissam pensaret; in ceteris vero rebus liber manebat; is vero, qui dicis gratia in mancipio erat, multo magis a domino tractabatur¹⁾, etiam specialiter impositum erat ut mancipatum illi dolo aut remanciparet aut manumitteret. In eo solum huius conditio dominio similior erat, quod mortuo domino, quum liberi in potestate et uxor in manu sui iuris efficerentur, mancipium in illo immutatum ad heredem trans-

3) Paul. Sent. Rec. 5, 1. Tit. Cod. IV. 43. de patriis, qui filios suos distraxerint.

4) Liv. 41, 8: „liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant“. —

1) Gat. I, 141: „In summa admonendi sumus, adversus eos, quos in mancipio habemus, nihil nobis contumeliose facere licere; alioquin iniuriarum actione tenebimur“; nimirum soluto demum mancipio adversus dominum, si quid contumeliose fecisset, iniuriarum actio competebat, quum nemo, dum in aliena familia esset, adversus patremfamilias ullam actionem movere posset. Walter R. Rg. §. 482 N. 41. Böcking Pand. §. 48 sub 2.

ibet²⁾. Iura quidem mancipatus habere nulla potuit; quum iura in rebus domino acquireret; iura in personis, maxime liberis suis, usque ad solum mancipium in suspensio essent.

§. 14. *Patrium* quoque *potestatem* veterrimis temporum mancipii significatione comprehensam esse ex eo mihi perspicuum videtur, quod mancipatione et constitui et dissolvi poterat, omne autem, quod manu capitur, mancipium est; et facile intelligi potest, exiguum admodum fuisse antiquitus servorum filiorumque distantiam. Narrat etenim Dionysius Halicarnassensis¹⁾ immoderatam coërcitionem, ius vitae ac necis, liberam vendendi facultatem patrem in filio habuisse; aequae ac in rerum dominio, rem salvam esse, vel penitus extinguere seu ad alium dominum transferri, in arbitrio nostro positum est. Sed totus ille patriae potestatis contra naturam a iure civili inductus rigor paulatim in desuetudinem abiit²⁾; remansit nonnisi ius mancipandi et noxae dandi. De ceteris patris in filio iuribus latius disserere a proposito nostro alienum est.

§. 15. *Manum mariti*¹⁾ inter mancipii causas, et propter verbi similitudinem et propter substantiae aequalitatem communari oportere supra dictum est. Uxor, quae in manum convenit, tametsi apud maritum filiae loco esset²⁾, tamen non omnia marito antiquitus fuerunt licita, quae patri in filii persona. Ius vitae ac necis nunquam habuit; sed iudex uxori existere potuit, et vel capitis eam damnare, testibus Livio

2) Gai. I, 123: „ab eo cuius in mancipio sunt, neque hereditatem, neque legata aliter capere possunt, quam si simul eodem testamento liberi esse iubeantur“.

1) Dion. Halic. II, 26, 27. Gell. 5, 19: „vitae necisque potestas sicut, uti patri endo filio“. Coll. 4, 8: „cum patri Lex Regia dederit in filium vitae necisque potestatem“.

2) Paulus L. 11. D. de lib. et post. 28, 2. Ulpian. L. 2. ad L. Corn. de sicariis 48. S. Alexander L. 3. Cod. de pat. pot. 8, 46.

1) Gruppen de uxore Rom. C. 1. 2. § 4. 3. Rossbach, über die röm. Ehe, Abschnitt 1. Eggers, die Ehe mit manus 1833.

2) Gai. II, 159: „Uxoris persona, quae in manu est, filiae loco est“. — Serv. ad. Aen. 4, 108: „mulier coërcitione facta in potestatem viri cedit, atque ita sustinet conditionem liberae servitutis“.

aliisque³⁾. Praeterea ius mancipationis et uxoris dationis meritis aequae ac pater habuit; et quantum ad rerum acquisitionem, obligationes contrahendas et hereditates attinet, uxor filiae prorsus erat similis. Heinemann⁴⁾ quidem maiorem etiam conformitatem statuere conatus, manum mariti cum dominio comparavit, dicens: „*Sane et uxor non modo usucapiebatur sed et coëmebatur, et in dominium Quiritarium mariti redigebatur*“; quibus verbis veri quid inesset, si pro „dominium“ dicere voluisset „mancipium“.

§. 16. In quibusdam causis et manus dicitur tantum gratia uno momento constituebatur, quum sui iuris femina citra matrimonium coëmitionem cum aliquo faceret¹⁾; conditio non plane verae manui, quantum ab substantia pertinet, similis, quum coemptor, simulac mancipio accepit, alii rursus feminam mancipare obstringeretur. Tribus ex causis hoc fiebat: primum si mulier quos habebat tutores reponere volebat, ut alium nancisceretur; nam quum per in manum conventionem semper familia mutaretur, mulier hoc modo agnatorum tutelam amittebat, quum agnatos habere desineret. — Altera erat causa²⁾, si mulier testamenti factionem adeptura erat, ubi capite eam deminui oportebat; nam et hic fiducia contractus mancipationi adiungebatur, coëmptorem ad remancipandum obstringens. Tertia eiusmodi coëmptio erat, quae sacrorum interimendorum causa fiebat³⁾; videlicet quum

---

3) Liv. 39. 18: „Mulieres damnatas cognatis aut in quorum essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas“. Puchta Inst. §. 285. Böcking de manc. c. pag. 79. Gruben I. c. c. 3. §. 5, 6. Zimmermann §. 140. ius illud non in manu fundatum esse putat, sententia Livii loco reprobanda, cui illud quoque obstat, uxorem, quae in manum non convenisset, nec in familia viri fuisse, itaque suorum ipsius agnatorum iudicio subiectam. Walter §. 498.

4) Heinemann ad Brisson. vocab. s. v. „manus“.

1) Gai. I. 114. sqq.

2) Cic. Top. 4: „Si ea mulier testamentum fecit, quae se capite nunquam deminuit, non videtur ex edicto praetoris secundum eas tabulas possessio dari“.

3) Gruben de uxore Rom. C. 5. § 20 sqq. Puchta Inst. § 302.

mulierum sacra, quae adita hereditate facienda erant, effugere vellet, cum senes quodam coëmptionem ad hunc finem fecit (a quo coëmptionales senes dicere solebant.) In ceteris perinde tum habebatur, ac si in manum nunquam convenisset⁴⁾.

Sectio altera. De Mancipatione.

I. De mancipio constituendo.

A. Generalis mancipationis natura.

§. 17. Quum iam ad mancipii constituendi modos accedendum sit, ante omnia tenendum videtur, hoc manu capiendo, itaque mancipando effectum esse, ut ipsius verbi significatio ostendit. Nam eadem insunt verbis manu capere et mancipare, praeterquam quod illud accipientis respectu dicebatur. Itaque generalem illum vocabulorum manus et mancipium usum et mancipationi, qua mancipium constituitur, vindicaturi, dicimus, mancipationem esse generalem eorum omnium, quae mancipio contineantur, iurium acquisitionem; quoniam quod in manu nostra esse volumus, hoc manu capere, seu mancipio accipere debemus. Huius rei etsi multa iam testimonia, e Romanorum scriptis sumta, attulerimus; luculentissimam tamen probationem exhibebimus quum revera in omnibus iuribus mancipationis usum in secunda commentationis parte demonstraverimus. Accedit, quod simili verbo similibusque actionibus in amittendo quoque mancipio utebantur. Nam quae manu cepimus, manuque tenemus, ea et e manu emitimus: a quo „manumittere“ est dictum, quod si ad servos tantum adhibueris, valde erraveris¹⁾.

§. 18. Mancipatio principaliter a naturalibus rationibus sumta, certis tamen et sollemnibus verbis instructa, propriisque formis exornata, in sollemne iuris civilis negotium trans-

---

4) Gai. I, 136. Cic. pro Mur. 12, „Sacra illi interire noluerunt; horum ingenio senes ad coëmptiones faciendas interimendorum sacrorum causa sunt reperti“. —

1) L. 28. de adopt. I, 7. L. 2. de off. Proc. I, 16.

fusa est¹⁾; cuius naturalis principii et ipsi Romani nunquam obfati sunt²⁾. Sed non solum e naturali in civilem, sed etiam ex unilaterali ut ita dicam in mutuum, seu e naturali capiendi actu in sollemnem tradendi formam mutata est. Hic quaerat aliquis, quomodo occupatio, ceteraeque originariae rerum acquisitiones cum mancipatione sint comparandae; nec esse quis contendat, cur dicatur, mancipationem esse principalem Mancipii acquisitionem, occupatione scilicet rei vacuae iure naturali semper ad dominium nanciscendum idonea. Ad hanc dubitationem reprobendam ipsa mancipationis significatio plurimum argumenti affert. Principaliter enim „manu capiendi“ actus etiam occupationem continet, quam eo ipso a veteribus Romanis reiectam esse puto, quod illum tam augustis formis circumscripserunt, et sic ius naturale excludendum putaverunt. Hanc sententiam protulit etiam Puchta³⁾, qui occupationem putat antiquissimis temporibus ius Quiritium constituere non potuisse; nuda enim traditio, qua ius Quiritium acquiri non potuit, derelictione eamque secuta occupatione effici potuisset. —

§. 19. De sollemnibus Romanorum formis illud ante omnia tenendum est, quod eas palam populo fieri, omniaque iuris negotia, quae satis magni momenti essent, et populum scire volebant¹⁾. Hoc in vetustissima testamentorum in calatis comitiis factorum forma, hoc in arrogatione plurimisque iuris publici actibus videmus. Itaque et mancipationem, maximi certe momenti in prisco iure actionem, publice fieri oportebat. Sed mox ineptum et difficile videbatur, ad creberrimas mancipationes conspiciendas populum semper convocari; itaque eum testibus repraesentari introductum est, qui appellati sunt *classici*, quum e singulis populi classibus sumeren-

1) *Gruppen* de uxore Rom. C. 5. §. 7. Böcking de manc. causis pag. 7.

2) Festus s. v. Mancipium: „Antiqui enim res, quarum dominium comparare voluerunt, manu capiebant seu prehendebant“.

3) Puchta Inst. §. 236. (pag. 623, 624). Conradi de reb. manc. C. 6 §. 2.

1) Conradi l. c. c. 7. §. 3.

tur²⁾. — Gravissimi tum in mancipationibus momenti *personae* erant. Ad civilem mancipationem duae personae exigebantur et „mancipandi“ vocabulum ad eum pertinebat qui manu tradebat, non qui accipiebat; quae res quum grammaticam habeat rationem, non amplius a nobis investiganda est³⁾. Nihilominus mancipio accipiens principalem quodammodo locum in mancipatione obtinebat, quippe qui solus verba sollemnia pronuntiaret. — Haec sollemnia verba quamvis maximi essent momenti, praecipua tamen mancipationis vis et substantia in illis posita erat quae ad tradendum et accipiendum pertinebant; cetera additamenta magis erant, nec veram rei vim attingebant; in quibus ante omnia imaginaria illa emtio et venditio fuit, quae quum fieret, corporis traditio et acceptio iam perfecta erat. Sic intelligendum esse puto Gaianum illud „*is qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit*“; — rem ipsam iam accepit, quum loqui coepisset. Apud Gaium quoque epitomatum clarissimis verbis traditio ab emtione separatur⁴⁾.

B. Formarum descriptio.

§. 20. Formam mancipationis singulasque eius partes descripturis illa praesertim respicienda sunt quae Romani iurisconsulti de hac re memoriae prodiderunt; eorumque primus et gravissimus Gaius est, cuius verba, in commentariorum suorum libri primi §. 119 posita, haec sunt:

„Est autem mancipatio — imaginaria quaedam venditio, quod et ipsum ius proprium civium Romanorum est: eaque res ita agitur: adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem conditionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur Libripens, is qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: „Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere

2) *Festus* s. v. classici testes. Böcking Pand. §. 46. N. 19.

3) Similia sunt illa: *redhibere* et *rursus habere*, Hugo Rechts-gesch. pag. 148. N. 5. *exhibere*, Böcking de manc. causis pag. 5. n. 6.

4) Gai. epit. I. 6: „ergo iste naturalis pater filium suum fiducia-rio patri mancipat, h. e. manu tradit, a quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos quasi in similitudinem pretii accipit“.

aeneaque libra“, deinde aere percutit libram idque aes dat ei, a quo Mancipio accipit, quasi pretii loco“.

Hanc Gaii enarrationem Boethius¹⁾ paene verbotenus descripsit, mutato solum illo *rem tenens* in *aes tenens*. Paucis tantum verbis Ulpianus mancipationis formam descripsit²⁾.

§. 21. Primum de *personis* in omni mancipatione necessariis loquendum est, quarum principales sunt *mancipio tradens* et *accipiens*, sive ipsi rei auctores et partes. De horum generali habilitate res patet: etenim omnes, qui aliquid ius habere et acquirere possunt, possunt etiam Mancipare et Mancipio accipere. Itaque neo servi nec Mancipio alicuius subiecti ipsi pro se Mancipio dare vel accipere poterant; ii vero qui sub tutela erant, nonnisi tutore auctore; ideoque feminas narratur sine auctoritate tutoris res Mancipi alienare non potuisse¹⁾. A principio cives tantum Romani Mancipare poterant; sed commercio Latinis dato et hi mancipationem exsequi poterant²⁾. — Sed citra hanc generalem ad Mancipandum habilitatem specialis etiam exigebatur ad singulas mancipationes facultas, in cō fundata, ut quis haberet in re vel persona Mancipanda ipse ius Mancipii; nemo Mancipare poterat, nisi qui ipse Mancipium habebat.

§. 22. Sequitur ut de *testibus* admoneamus; de quorum origine iam dictum est. Antiquissimis temporibus populus Romanus seu comitia curiata ad mancipationes conspiciendas convocabantur, in quorum locum postea singulae e singulis classibus personae adhibebantur, id quod plenissime ex eo percipi licet, quod in familiae illa mancipatione et nuncupatione testes a testatore „Quirites“ appellabantur¹⁾. — Quin-

1) Boethius ad Cic. Top. L. 3.

2) Ulp. 19, 3: „Mancipatio propria species alienationis est, et rerum Mancipi, eaque fit certis verbis, libripende et quinque testibus praesentibus“.

1) Gai. I, 192.

2) Ulp. 19, 4: „Mancipatio locum habet inter cives Romanos et Latinos colonarios Latinosque Iunianos, eosque peregrinos, quibus commercium datum est“.

1) Gai. II. 104: — „itaque vos, Quirites, testimonium perhibetote“.

que igitur testes ubique postulabantur, nec unquam minor numerus sufficere poterat ²⁾, nec certe maior aderat; nam quinque classes testibus repraesentabantur. Testes debebant esse puberes, masculi, cives Romani; an poterant etiam Latini? antiquissimis temporibus certe non poterant, quum ipsius populi Romani loco testes haberentur. Sed iure commercii in Latinos collato et vetere illa testium notione paulatim e memoria extincta, praesertim quum Latini et mancipio dare et accipere possent, etiam testimonium perhibere poterant ³⁾; et postremis temporibus testamenti factionis appellatio aequaliter ad testatorem et testes pertinebat.

§. 23. In mancipatione praeterea adhibebatur *libripens*; cuius conditionem ut intelligamus, sequentium formarum mentionem breviter facere iam nunc oportet, et praecipue imaginariae emtionis et venditionis, ubi pronuntiatis verbis et re tradita accipiens mancipanti aes dabat quasi pretii loco. Antiquissimis autem temporibus aereis tantum nummis utebantur, quorum vis ac potestas non in numero erat sed in pondere nummorum ¹⁾. Igitur, ut Gaii verbis utar, qui dabat pecuniam praesentem, is tum non numerabat eam sed appendebat; quare libra sive statera in hac appendendi actione opus erat. Imaginariam autem venditionem vel omnino solutionem si volebant efficere, hoc ipsum quoque appendendo faciebant, sed dicis tantum gratia; itaque hoc in mancipationibus semper in usu manebat, ut dicis gratia pecunia appenderetur; ideoque certa et necessaria ad tenendam libram persona exigebatur, quae appellata est *Libripens*. *Libripendis* eadem natura erat quae testium ²⁾, itaque pubes, masculus et civis Romanus seu Latinus esse debebat. Quamquam autem per Servium Tullium regem aes signatum introductum est,

2) Gai.: „non minus quam V. testibus.“

3) Ulp. 20, 8: „Latinus Iunianus et familiae emptor et testis et libripens fieri potest, quoniam cum eo testamenti factio est.“

1) Gai. I. 122: „Ideo autem aes et libra adhibebatur, quia olim aereis tantum nummis utebantur.“

2) Gai. I. 119; „alio eiusdem conditionis.“

teste Plinio ³⁾, tamen quum ea, quae in mancipatione fieri solebat, venditio nonnisi imaginaria esset, haec et sequentibus temporibus eodem modo retinebatur, libripensque semper adhibebatur ad libram dicis gratia tenendam: sed revera in imaginaria venditione aes non appendebatur, sed libra tantum aere perculiebatur.

§. 24. Praeter has, quas nominavimus, personas in nonnullis locis ¹⁾ de *antestato* quodam legimus; quem quo explicemus, vix habemus, quum Gaius et Ulpianus nihil de eo dicant. De grammatica huius verbi ratione hoc tenendum est, *antestari* eorum deponentium numero esse, quorum participium perfecti passiva notione fungitur; quum in instrumento illo de mancipio accipiente dicatur: *antestatus est T. Flavius Theopompum*, sed alias is, quem antestatus est, proprie vocetur „antestatus.“ — Compositum est hoc verbum ex „ante-testari,“ diciturque plerumque pro „testem facere, in testimonium vocare“ ²⁾. Antestatus igitur sensu generali idem est ac testis, in testimonium vocatus. Hoc fiebat in antiquo iure Romano, ubi quis in iudicium ad testimonium perhibendum vocabatur, et erant quidam ritus sollemnes, quibus cogeretur ille, quum ire noluisset; aure scilicet vellicata ad iudicem adducebatur ³⁾.

§. 25. Iam si haec ad explicandos eos locos, qui in mancipatione de antestato loquuntur, applicamus, omnes illas explicationes, quae in activa eius verbi significatione fundata sunt, seu quibus antestatus is esse dicitur, „qui antestatur“, cum

---

3) Plin. H. N. 33, 13.

1) *Huschke* T. Flavii Syntrophii donationis instrumentum ineditum, 1838; duaeque ab eo pag. 7. allatae veteres inscriptiones. Gai. Epit. I. 6. Livius ap. Prisc. lib. 8: „Impubes neque libripens esse potest, neque antestari, προδιαμαρτυρηθῆναι.“ Cf. *Lachmann* Zeitschr. f. g. R.W. Bd. 11. S. 117.

2) *Brissonius* h. v.

3) Lex XII. tab (*Dirksen* pag. 179): „Si vis vocationi fuit, antestaminor; ni it, aurem capito antestati.“ Plaut. Curc. 5, 2, 23. Hor. Sat. I. 9, 74. Cuiac. Obs. VII. 16. *Brisson.* de formulis 5, 2.

donationis illo instrumento pagnare manifestum est¹⁾. Sed alias quoque multa sunt quae difficultates gignant. Dicunt plerique, necessariam esse et a ceteris diversam in mancipatione personam antestatum. Sed si necessarius erat, quare Gaius et Ulpianus eum non commemorant? et si a ceteris diversus, quomodo verbi ipsius significatio esset intelligenda, quum idem sit „antestatus“ atque „in testimonium vocatus, testis“? Minus recte, mea quidem sententia, Huschkius²⁾ hanc rem explicavit. Antestatum enim putat tertium quendam casu quodam praesentem fuisse, quem mancipio accipiens vocaret, ut videret, num omnia recte facta essent, remque gestam memoriae testium sollemniter commendaret. Sed cur id, quaeso, fieret? Testes non probationis sed tantum sollemnitatis causa adhibebantur, nec opus erat, eos omnia memoria tenere; nam probatio multis aliis modis fieri potuisset. Tum vero non video, cur hoc per quendam fortuito praesentem fieret, quod multo magis ipsum mancipio accipientem facere oporteret. Vocare autem aliquem, qui videret, num omnia recte facta essent, plane inutile erat; nam haec ipsa causa erat testium rogandorum; denique hoc in infinitum persequi potuissent. — Alia igitur huius rei explicatio mihi videtur quaerenda esse.

§. 26. *Antestatus*, si verbum spectamus, *testis* est, et veteres iam hoc ita sensisse, e graeca illa Prisciani *versio*, *προδιαμαρτυρομαι*, videmus. De quinque autem antestatis quum nusquam legatur, videamus, num forsitan unus e testibus specialiter hoc nomine sit appellatus? Et hic quidem vocabulum ipsum talem sententiam probat. Ante-testari, *προδιαμαρτυροσθαι*, est „ante alios“ in testimonium vocare; nam hoc ipsum iam verbo „testari“ exprimitur. Nec quidquam obstat, quominus credamus, mancipio accipientem unum e testibus ante ceteros specialiter rogasse, qui ceteros convoca-

1) *Schulding* ad Gai. ep. 1. c. *Conradi* de rebus manc. c. 7. §. 3. *Böcking* Pand. §. 49. N. 19.

2) *Huschke* l. c. pag. 43 sqq. Secutus est eum *Puchta* Instit. §. 238. N. m.

ret, et quodammodo primum inter eos locum obtineret; et ubi ad testimonium perhibendum ventum esset, primus hoc faceret, ceterisque eius rei auctor fieret. Is tum recte „antestatus“ nominabatur. Huic sententiae veterum testimonia convenire mihi videntur. In inscriptionibus illis, quas supra citavi, antestatus quodammodo vicarius omnium testium est, quum longum esset, omnium eorum nomina inscribere: quod tamen fieri debebat, si extraneus fuisset antestatus. In donationis autem instrumento illo T. Flavius Theopompus simul antestatus est et quintus testis; id quod explicari non potest, nisi hoc modo quem diximus. Gaius ubi de quinque testibus generaliter locutus est, non amplius modum, quo vocarentur, latius describere debebat. — Verba tantum illa in Gaii epitome posita ¹⁾ huic sententiae repugnare videntur, quum extra testes antestatum quendam mancipationi adesse dicatur. Sed primum haec epitome, tempore scripta, cuius auctoribus fidem omnino haud magnam habemus, et ipsa ubique tenuitatis et levitatis signa prae se fert; et illud iam suspicionem nobis movet, quod epitomator aliquid protulit, cuius auctor mentionem nullam fecit; maximam vero appositum illud *ut septem testium numerus impleatur*, quae ei causa est antestati proferendi. Nunquam in mancipatione septem testes adhibiti sunt, et epitomator ad ea testamenta spectasse videtur, in quibus praetorio iure septem testes exigebantur; sed Gaii temporibus nonnisi illud testamentum in usu erat, quod per familiae mancipationem fiebat ²⁾, igitur quinque testibus praesentibus. Epitomator quum septem testium in testamentis numerum ex mancipationis forma explicare studeat, quod plane ineptum est, quinque testibus primum libripendem addit; tum antestatum. Libripendem quidem paucis verbis explicat: *id est, stateram tenens*; de antestato vero solum dicit: *et qui*

---

1) Gai. ep. I. 6: „ . . . ubi quinque testes cives Romani in praesenti essent, et pro illo, qui Libripens appellatur, id est, stateram tenens, et qui Antestatus appellatur, alii duo, ut septem testium numerus impleatur.“

2) Gai. II. 102—108.

antestatus appellatur, quem explicare multo magis oportebat, quum libripens qui fuerit, verbum ipsum satis ostendat. Equidem puto, antestati illum vim et potestatem penitus ignorasse, et ea solum ex causa hunc, de quo forsitan alicubi legit vel audivit, addidisse, ut septem testium numerum adimpleret, cuius causa percipi nulla potest. Nam mancipatione posterioribus temporibus nemo amplius utebatur, in testamentis autem septem testes adhibebantur; quorum origo ex vetere testamento per aes et libram facto facile intelligi potest, quippe in quo praeter quinque illos testes duae essent personae, libripens et familiae emtor; pro quibus alios duos testes sumere praetor permisit. Itaque confusa plane et perplexa est epitomatoris narratio, quoniam unus ille casus, ubi septem testes requirebantur, alio modo explicandus est; nec quidquam veri ex hoc loco sumi potest.

§. 27. De *rebus mancipandis* earumque in mancipatione habitu iam antea dictum est: mancipantur enim et res et personae liberae servaeque. De speciali rerum mancipi et nec mancipi differentia infra adhuc loquendum est. Ad omnes generaliter mancipationes illud pertinet, quod res semper praesentes esse debebant, ut eas emtor manu apprehenderet, et quidem deinceps singulas, si plures essent¹⁾; quo magis foret perspicuum, manu eas capi. Praedia tantum absentia quoque mancipari poterant, teste Gaio; sed certe gleba aliqua symbolice adhibita²⁾, quoniam aliter illud *rem tenens* hic fieri non potuit.

§. 28. De personis et rebus in mancipatione quum iam satis sit dictum, ad ipsam formam accedendum est. Principalem in ea locum, ut verbum ipsum significat, obtinet *rei ipsius corporalis traditio et acceptio*; quam ante verborum pronuntiationem imaginariamque venditionem factam esse, ex Gaiano illo „*rem tenens ita dicet*“ mihi colligendum esse vi-

1) Gai l. 121. Tac. Ann. 2, 30. Ibid. Or. 5, 25. Ulp. 19, 6: „Res mobiles non nisi praesentes mancipari possunt, et non plures quam quot manu capi possunt.“

2) Bynkert-Höck de rebus mancipi C. 10. pr.

detur; quo facto verum mancipationis propositum perfectum erat, ceteris sollemnitatis causa additis. Hanc manu apprehensionem possessionis acquisitionem in se continuisse, pro certo habeo, animo scilicet possidendi, et corporis actu simul existente. In praediis solum, quum et absentia manciparentur, possessio non statim acquirebatur; quam exceptionem Puchta ¹⁾ pro regula accipere conatus omnino mancipationi acquisitionem possessionis inesse negat. Sed in mobilium rerum mancipatione fieri non potuit, ut possessio non acquiretur, et exceptio in his statuenda esse haud videtur; nam quantum ad veram mancipationis significationem attinet, in absentibus rebus locum habere non potuit. Sane remotis plerumque praediis a domicilio domini difficile erat, semper cum libripende et quinque testibus locum ipsum petere, ut ibi manciparetur, ideoque absentia mancipabantur ²⁾, nec statim in iis possessio acquirebatur; regula quidem per hanc exceptionem minime vitata.

§. 29. Iam ad *sollemnia verba* accedendum est, quibus illud exprimebatur, quod per mancipationem fieri insituebatur ¹⁾. Talium verborum quum eadem esset diversitas, quae ipsorum iurium mancipatione constituendorum: tamen in hac generali mancipationis descriptione sufficiet ea verba proferri, quibus in vulgari et simplice mancipatione, qualem Gaius narrat, utebantur.

Omnia quae in mancipatione fiebant quam in duos ordines essent redigenda, alterum ad naturalem rei traditionem, alterum ad imaginariam venditionem pertinentem: sollemnia quoque verba duas habebant causas, alteram, qua mancipio accipiens se inde ab hoc tempore mancipium habere velle diceret: „Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio,“

---

1) Puchta Inst. Bd. 2. pag. 611.

2) Gai. 4, 131.

1) Huschke Studien pag. 185: „Jede mancipatio setzte zu ihrer Gültigkeit eine mündliche Erklärung des Rechts, welches man durch sie erwerben wollte, voraus, daher diese Erklärungen ebenso verschiedenen waren, wie die Rechte selbst, die man durch Mancipation erhielt.“

alteram, qua de emtione contrahenda loqueretur: „isquē mihi emtus est hoc aere aeneaue libra.“ De prima horum verborum parte quaerat aliquis, num in omnibus, et rerum et liberarum personarum mancipationibus sit dictum: „meum esse.“ Equidem hoc iam ideo persuasum mihi habeo, quia Gaius, ubi mancipationis generalem formam enarrat, de liberarum maximē personarum mancipatione loquitur ²⁾. Tum vero Romani, quum omnia in externis iura una voce comprehendissent et sic eorum quandam similitudinem statuissent, certe, ut rem meam, servum meum, mancipium meum, ita et filium meum, uxorem meam dixerunt. In summa admonendum est, haec verba in vulgari mancipatione semper adhibita esse, sed prout res postularet, facile mutari potuisse, sicut inferius apparebit.

§. 30. Dicendum iam est de *imaginaria venditione*, verbisque sollemnibus ad eam pertinentibus. Et ante omnia teneri oportet, imaginariam esse, non veram venditionem, cuius quidem erroris, quasi esset vera venditio, ipsi iam Romani posterioris aetatis scriptores causam praebuerunt, quum mancipationis vim non satis intelligerent; quos multi nostrae aetatis viri docti secuti sunt. Melior huius opinionis reprobatio dari non potest, quam illa a Puchta prolata, quod et veram emtione[m] semper imaginaria, quae mancipationi inerat, ad transferendum dominium sequi debebat ¹⁾. Sed illud quoque minus recte dici mihi videtur, totam mancipationem nonnisi imaginariam venditionem fuisse; nam hanc additamentum potius fuisse arbitror, veram autem mancipationis substantiam nonnisi in accipienda tradendaque re constitisse. Haec vero venditio quum in omnibus mancipationibus esset necessaria, paulatim in ea summam rei videre incepterunt, et

---

2) Gai. I. 120: „eo modo et serviles et liberae personae mancipantur.“ §. 134: „is, qui adoptat, vindicat apud Praetorem filium suum esse.“

1) Hanc ob causam verba *Rosbachii* (röm. Ehe pag. 67): „Der eigentliche Kaufpreis konnte nach Uebereinkunft früher oder später bezahlt werden“ valde obiter mihi videntur dicta esse.

Gaius ipse tali modo locutus est²⁾. Proseculi hanc de mancipatione cogitationem eo venerunt, ut pro mancipare generaliter dicerent *emere ac vendere*; id quod eo libentius assumebant, quum respectu accipientis propria voce carerent. Sic explicanda sunt illa *familiae emtor* et *coemptio*, in quibus verbo *emere* nihil aliud significatur nisi *mancipio accipere*; hisque addendum est illud, quod interdum dicebatur *emptio mancipi*³⁾.

§. 31. Venditio igitur nec vera fuit, nec ad ipsam mancipationis propriam vim pertinens, sed mera forma ad solemnitatem perficiendam; quum vera mancipationis significatio in corporali traditione consisteret, testibus Festo, Gaio, aliis¹⁾. De huius venditionis origine difficile est quaerere; quum nullum habeamus de ea veterum testimonium; nam ubi primum de mancipatione legimus, semper venditionem quasi necessariam formam adhibitam esse invenimus, de qua coniecturae quidem moveri, veritas autem vix inveniri potest. Hoc dici posset, mancipationem, iure civili in mutuum negotium transfusam, formis quoque a civilibus negotiis sumtis instructam esse, quorum iam pridem emptio venditio, vel potius rerum permutatio, gravitatem quandam habuerit²⁾. Nec illud a veritate tam longe abesset, veteres quum omni mancipationi pretium aliquod respondere fingerent, etiam mancipationem quasi onerosam cogitasse, eique imaginariam venditionem addidisse; qualem vero sententiam si ex antiqua prae-

2) Gai.: „est autem mancipatio imaginaria quaedam venditio.“

3) Plin. H. N. 33, 13: „qua consuetudine in his emptionibus, quae mancipi sunt, etiam nunc libra interponitur.“

1) Festus s. v. mancipium: „Antiqui enim res quarum dominum comparare volebant, manu capiebant seu prehendebant.“

2) *Danz Rechtsgesch.* §. 127 contractum antiquitus mancipationem putat infuisse; sed nuncupationem illam et pecuniae appensionem magis additiciam fuisse arbitror. *Rosbach* (röm. Ehe pag. 86) veram antiquitus fuisse putat emptionem, probationibus quidem non prolatis; et ipse concedit, in quibusdam causis (adoptione puta et familiae mancipatione) semper imaginariam fuisse. Cf. *Müller Inst.* pag. 197.

dae venditione, quae per quaestorem populi Romani fiebat, deducere volueris, hoc tibi persuasum habeas, mancipationem semper inter privatos, nunquam cum magistratu aliquo factam esse ³⁾.

§. 32. Tales suspensiones minus certas et probabiles videri mirari non possum, quippe in nulla veterum auctoritate fundatas. Aliam insuper addere audeam. Si mancipationem cum traditione comparamus, mancipatio est traditio civilibus angustissimisque formis inclusa, traditio autem mancipatio sollemnibus istis ritibus liberata; itaque Cicero ¹⁾ mancipationem *traditionem nexu* appellat, verbo „nexu“ illis demonstratis, quae ad imaginariam venditionem spectarent ²⁾. In traditione autem, qualis posterioribus temporibus adhibebatur, semper ad transferendum dominium exigebatur iusta causa tradendi, in mancipatione vero non exigebatur, quamquam aequale et hic eius erat desiderium; sed statim ius Quiritium constituebatur. Fuit forsitan antiquissimis temporibus, quorum testimonia exstant nulla, mancipatio, in qua nihil aliud ageretur nisi quod verbo inest, traditio et acceptio, ideoque dubitatio semper existeret, essetne revera mancipium translatum, annon? Quam dubitationem in perpetuum rescantes in mancipationibus semper iustam causam adesse fingebant, addita ei dicis gratia forma emptionis et venditionis, quae in traditione iustissima semper domini translati causa erat. Mancipationem si forte postea iniuste factam esse appareret, aliis remediis uti poterant, dummodo interea omnes dubitationes penitus removissent ³⁾.

De forma imaginariae venditionis admodum pauca sunt dicenda, quum de ea iam supra, ubi de libripende dictum est, tractaverimus. Praecedebant eam verba illa sollemnia *isque mihi emptus est* etc., quibus pronuntiatas aes appenden-

3) Gell. N. A. 13, 24 i. f.

1) Cic. Top. 5.

2) Meermann de reb. manc. §. 227. Huschke Studien p. 185: „Mancipation und Tradition verhalten sich wie Civilrecht und ius gentium.“ Puchta Inst. §. 104. N. ii. Horaz Ep. II. 2: „mancipat usus.“

3) Cf. Grapen de ux. Rom. c. 5. §. 7.

dum erat; sed quum imaginaria solum esset venditio, revera aes non appendebatur, quod plane ridiculum fuisset, sed libra tantum aere percutiebatur, quod appendendi vim haberet. Imaginaria denique aeris solutione, quasi pretii loco, facta, omnis mancipationis sollemnitas ad finem perducta erat.

§. 33. Poterant ad mancipationem adhuc alia accedere, quae ad ipsam rei significationem non pertinerent, sed tamen suam vim et effectum ex ea caperent. Nam sollemnibus verbis rite pronuntiatis, uterque certa sibi reservare vel ab altero stipulari vel ei promittere poterat; quae firmitatem ex ipsa mancipationis forma assumerent et utrumque ad implendum obstringerent; et quorum laesionem dupli poena sequeretur¹⁾. Hoc introductum est lege duodecim tabularum his verbis: „si nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto,“ appellatumque a posterioribus *lex mancipii*²⁾. Huius varietas multiplex erat, prout iuris mancipatione constituendi natura postularet; ideo singulorum quarundam eius causarum in singulis mancipationibus infra mentionem faciemus.

II. De tollendo mancipio, seu de manumissione et emancipatione.

§. 34. Mancipium quod quis haberet amissurus duplicem finem persequi poterat, quum aut ius mancipii in alium transferret aut mancipio subiectum plane de eo liberaret. Hanc differentiam Romani duabus vocibus complexi sunt, „*emancipare* et *manumittere*.“

---

1) Paul. S. R. II. 17, 3: „Res emta, mancipatione et traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplo tenuis obligatur.“ Cic. de off. 3, 16. *Huschke* Nexum pag. 179 sqq.

2) Cic. de Or. I. 39: „... neque, servire quandam earum aedium partem, in mancipii lege dixisset.“ Exemplum legis mancipii, et quidem satis longum invenies in donationis illo instrumento ab *Huschke* edito.

A. De manumissione.

§. 35. Propria mancipii dissolutio est ea, qua homo mancipio subiectus omnino liber fit, nec extraneus quis mancipium in eo acquirit; quae manumissio in rebus locum habere non potuit. Personae quae manumittebantur, aut liberae erant aut serviles; sed manumittebantur illico servi tantum sique liberi, qui in mero mancipio erant, haud vero liberi in potestate nec uxor in manu ¹⁾, quos etsi *manu mitti* posse verbi significatio demonstrare videtur, tamen nunquam nisi mancipatione ante facta liberi fieri poterant. Huius rei causam in ipsorum iurium discrimine sitam esse arbitror. Mancipium est imperium manibus exercendum, igitur per se non facile definiendum; sed eius vis ac potestas nonnisi in servitute et mero illo in liberis personis mancipio plena apparebat, quum hae personae sine ulla distinctione alieno iuri essent subiectae. In patria potestate, ab initio servituti similima, iam pridem multa erant mutata. Nam ubi primum patrem magis quam dominum esse cogitassent, eumque naturali potius vinculo et ethica quadam necessitudine filio obligatum, quum servus et liber homo mancipatus civili negotio contra naturam ²⁾ alienae potestati subiiceretur; multo mitiorem patris potestatem (cui similis ubique erat manus mariti) multoque liberiores filii statum fieri oportebat, quam in puro illo mancipio et servitute. Itaque quum differentiam quandam intercedere inter vulgarem mancipii causam patriamque potestatem cognovissent, manumissionem, qua plena libertas servo daretur, non amplius directe ad illam applicari volebant, nisi antea pura illa quam diximus mancipii causa per mancipationem restituta, e qua manumitti posset ³⁾. Hoc modo propria emancipationis forma in usum veniebat.

---

1) Theophil. paraphr. I. 12. §. 6: „... liber manumitti non poterat.“

2) L. 32. D. de R. J.

3) Theophil. I. 12. §. 6: „Ideo autem vendebatur filius, ut videretur in servitutem redigi, ac libertas ei congrue praestaretur. Nam liber manumitti non poterat.“ L. 3. §. 1. D. de cap. min. IV. 5.

§. 36. *Manumissio* igitur, seu plena hominis alieno mancipio subiecti liberatio, et ipsa sollemnibus formis exornata est; quae quum a mancipatione sumi non possent (nimirum quis mancipio acciperet?), ab in iure cessione sumtae sunt, qua ipsa res mancipi abalienari poterant. In iure cessio simulata vindictio erat rei, de qua cum controversia esset nulla, esse tamen fingeretur, ut vindicanti a praetore addiceretur. Similis erat in libertatem vindictio, ubi pro reo assertor quidam libertatis exsistebat, et vindicta ei imposita liberum esse contendebat; eamque ipsam imaginarie fieri instituebant, quum servus auctoritate domini liber esse iubebatur. Nam lictore quodam vindicta imposita servum in libertatem vindicante, dominus eum corporaliter manuemittebat, et praetor sollemnibus verbis pronuntiatis liberum esse iubebat¹⁾. Hanc manumissionis formam vetustissimam fuisse, recte contendit Puchta²⁾, quum in ea tantum corporaliter ut ita dicam servus de manu mitteretur, quae praecipua profecto actionis pars erat, sicut apprehensio in mancipatione; et semper ubi in veterum narrationibus de manumissione scriptum legimus, haec quae vindicta fiebat manumissio intelligitur, praesertim apud Livium, qui manumissionem dicit esse in libertatem vindicationem.

B. De emancipatione¹⁾.

§. 37. *Emancipare* principali sensu nihil aliud est nisi mancipare, ubi illud praecipue spectatur, quod ipsi hoc facientes mancipium amittimus et in alium transferimus; itaque Romani saepissime hoc vocabuli sensu usi sunt, et maxime animadvertendum est Ciceronianum illud „in adoptionem emancipare“²⁾. Sed tamen ubi sensu proprio emancipatio usurpa-

1) Festus s. v. manumitti. Liv. 41, 9. Gai. I. 138. Ulp. I. 7. Isidor 9, 4.

2) Puchta Inst. II. pag. 441.

1) Unterholzner über die Formen der manumissio per vindictam und der emancipatio, Zeitschr. f. gesch. R.W. II. 5.

2) Cic. de Sen. I. 7. Phil. IV. 21. de Sen. 11. Gell. 15, 17;

batur, per se quidem mancipatio erat, spectans vero ad sequentem manumissionem vel plenam mancipii dissolutionem; et nonnisi in patria potestate et manu locum habuit semperque obtinuit. Diximus enim modo, patris maritique potestatem paulatim a servili conditione distare coepisse, ita ut ex ea continuo manumitti non posset, nisi pura illa mancipii causa antea constituta, e qua manumitteretur ³⁾. Haec vero servilis conditio quum nonnisi mancipatione constitui posset, in patria potestate seu manu solvenda mancipationem semper manumissioni antecessisse oportebat; et separandum est hoc mancipium a patria potestate, etsi pater ipse remancipando suum ipsius filium mancipio acciperet. Ipsa haec liberorum a patria potestate liberatio saepissime manumissio est dicta, pater autem parens manumissor ⁴⁾: quum in fine eius actionis semper manumissio exspectaretur.

§. 38. Formam emancipationis latius exposuit Gaius ¹⁾, eiusque duae erant partes: altera vera emancipatio, altera ex mancipio manumissio. Mancipatione pater suam in liberis potestatem amittit, eosque extraneo alicui mancipio dat, quem per legem mancipii ad manumittendum obstringit; quo etiam invito manumissio censu perficiebatur ²⁾; sed manumisso, ut fieri debebat, filio ab extraneo illo, omnia rite facta erant, quippe patria potestate per mancipationem soluta et homine per manumissionem in libertatem perducto. De simplicissimo hoc emancipandi modo loquitur Ulpianus; cuius generalis fuit

---

„testamentum per familiae emancipationem.“ Plin. Ep. 10, 3. „fundum emancipavit.“ Suet. Otho. 4. Cod. Hermog. 6, 1. Festus s. v. emancipati. Plaut. Bacch. I. 1, 60. Forcellini: „quasi extra mancipium, hoc est dominium meum esse iubeo.“

3) Paulus L. 3. §. 1. de cap. min.: „emancipari nemo potest, nisi in imaginariam servilem causam deductus.“ Puchta Inst. Bd. 3. pag. 156.

4) §. 6. J. de patr. pot. I. 12. Gai. I. 131.

1) Gai. I. 132. Ulp. 10, 1: „Liberi parentum potestate liberantur emancipatione, id est si posteaquam mancipati fuerint manumissi sint.“ Theophil. I. 12. §. 6.

2) Gai. I. 140.

usus in ea emancipatione, qua uxor a manu mariti liberaretur³⁾. Puchta hic errasse censeo dicentem, proprii aliquid fuisse manui, quod quum uxor ex ea manumitteretur, in mancipium prius perduci deberet⁴⁾; quibus verbis eam, quae inter filiamfamilias et uxorem in manu intercedebat, analogiam omisisse videtur.

§. 39. Nuda haec emancipationis forma aucta est quibusdam rebus, quarum vim rectissime Unterholznerus exposuit¹⁾. Nam per manumissionem coniunctio quaedam constiluebatur manumissoris vel patroni cum manumisso, qua tutor ei legitimus exsistebat et successionis iura inter eos nascebantur. Quae iura quum maxime in patrem conferre studerent, efficiebant, ut pater ipse manumissionem perpetraret; ideo quum filium emancipasset, lege mancipii remancipationem stipulabatur, qua filium non in patriam potestatem, sed meram mancipii causam acciperet; et in manumissio tum quae diximus iura patronatus acquirebat. — Altera emancipationis amplificatio ad tres illas mancipationes et manumissiones spectat. Diversa enim erat a ceteris in potestate personis filiorum conditio, quum in aliis multis rebus²⁾, tum etiam in emancipatione; de qua lex duodecim tabularum dicit: „Si pater filium ter venumdedit, filius a patre liber esto;“ ter itaque mancipatus et ter manumissus sui iuris fiebat³⁾. Nam ex prima mancipatione manumissus ipso iore in patriam potestatem revertebatur, itemque ex secunda; tertia demum a pater liber esse, et e tertio mancipio manumissus, seu patri remancipatus et ab eo manumissus, sui iuris esse incipiebat. In filio noxae dato unam mancipationem suffecisse Gaius scribit⁴⁾, addens, diversae scho-

3) Gai. I. 137: „remancipatione desinunt in manu esse, et quum ex remancipatione manumissae fuerint, sui iuris efficiuntur.“

4) Puchta Inst. §. 220. N. rr.

1) Unterholzner l. c. pag. 161.

2) Nam in exheredatione quoque prae ceteris liberis excelluerant, Gai. II. 123. 124.

3) Gai. I. 132.

4) Gai. IV, 79.

lae auctores tres mancipationes et hic postulare. Gaius certe rectum sensit: quum noxae datione non liberari, sed ad tempus certum in alieno mancipio filium esse institueretur, dum operis praestandis noxiam lisset; quod una mancipatione plene perficiebatur. Illud monere restat; et hic semper imaginarias, nunquam veras venditiones factas esse; erroris causam ipse Justinianus praebuit⁵⁾, quem Unterholznerus, qui ante Gaium repertum commentationem suam scripsit; secutus est.

PARS SECUNDA.

De mancipatione in singulis iuribus adhibita.

§. 40. Mancipationis in singulis iuribus adhibitionem exposituros illud praecipue admonere oportet, hanc quam enarravimus mancipationis formam regularem fuisse semper, ubi non specialia essent constituta, adhibendam. Tum vero hac enarratione locupletissimam illi quam supra pronuntiavimus sententiae probationem afferremus, re vera mancipationem ad omnia iura applicatam fuisse, quae non in capitis notione consistent. Describemus primum mancipationis in rebus usum, tum in personis ambitum.

Sectio prima. Mancipationis in rebus usus.

I. Mancipatio ad transferendum dominium pertinens.

§. 41. Mancipium in rebus, quod postea appellatum est *dominium ex iure Quiritium*, mancipatione semper constitutum et translatum esse, probatione non eget; nam ubique hoc legimus in veterum scriptis, praecipue Gaii et Ulpiani; et qui-

---

5) L. 8. Cod. de emanc. 8, 49: „cum inspeximus, in emancipationibus vanam observationem custodiri, et venditiones in liberas personas figuratas.“

dem nostrae aetatis viri docti mancipationem semper in describendo dominio pertractant, quod si ad veram mancipationis substantiam spectamus, minus videtur recte fieri, quam generalis sit eius potestas; causam sane illud praebere videtur, quod plerumque in rebus mancipatio adhibita est. Forma huius mancipationis vulgaris illa est supra enarrata sine ullis additamentis, exceptis illis, quae per legem mancipii accedere possent. Verba sunt: *hanc rem meam esse aio*. Quæreretur restat de rebus, quae mancipantur, seu de differentia rerum mancipi et nec mancipi, quaestio satis obscura et iam a multis tractata, de qua tunc loco pauca tantum proferre sufficiet, quippe ad cuius diligentiore tractationem propria et longiore commentatione opus esset ¹⁾.

§. 42. Verbum *mancipi* quum sit casus genitivus verbi „mancipium“, res mancipi illae esse videntur, quae in mancipio sunt vel esse possunt. Hoc modo Niebuhrus, praeclari ille ingenii vir, totam hanc controversiam breviter diiudicavit, et mea quidem sententia rectissime ¹⁾; praecipue quum et veterum testimonia huic afferri possint. Gaius quidem eas esse res mancipi dicit, in quibus solis mancipatio locum haberet ²⁾. Mancipari autem est mancipio dari vel accipi, et *mancipari non posse* idem ac *mancipio dari* (seu *in mancipio esse*) *non posse*; nam cogitari nequit mancipationem

---

1) Inter multos illos, qui de hac re scripserunt, nominandi sunt praecipue: *Bynkershoek* de rebus mancipi (Opusc.). *Conradi* de veris mancipi et nec mancipi rerum differentiis. 1739. *Meermann* de rebus mancipi et nec mancipi. 1741. *Manthey* über die res mancipi. 1823.

1) *Niebuhr* Röm. Geschichte 2. Aufl. Bd. 1. Note 977: „Wenn man — in mancipi nichts anders sähe, als den Genitiv von mancipium, Eigentum, und dies durch die Orthographie deutlich machte, so wären wir eines nutzlosen Rätsels ledig.“ *Götting* röm. Staatsverf. pag. 124. *Salmasius* de usuris p. 213: „... sic proprie vocatas, quae in tutiusque maxime potestate essent, et quasi manu captae tenerentur.“

2) *Gai.* II. 22. *Ulp.* 19, 18: „mancipio accipi“ pro „mancipari.“ *Cic.* *Top.* 10: „Finge mancipio aliquem dedisse id, quod mancipio dari non potest,“ ergo sunt res nec mancipi, quae mancipio dari non possunt. *Plant.* *Curc.* 4, 2. 1—12. *Mercator* II. 3, 112.

nisi quod mancipatione constitui possit, ut verborum sonus et mancipii natura docet; et quum res mancipi eas esse constet, quae solae potuerint mancipari, consequenter et eas esse dicendum est, quae solae in mancipium dari, seu in eo esse potuerint³⁾. Sed forsitan aliquis dixerit, mancipium aliis etiam modis, quam mancipatione, constitui posse. Hoc antiquissimis temporibus fieri non potuisse puto, nec mancipationem gravissimam tantum rerum acquisitionem fuisse⁴⁾, sed etiam velutissimam et inilio unicam. Nam quid de *occupatio* statuendum sit, antea iam diximus. *Usucapio*, supplementum mancipationis, quae ibi locum habuit, ubi mancipatio fieri quidem potuisset, sed de sollemnitate eius aliqua omitterentur aut plane illa non esset facta, lege duodecim tabularum introducta est⁵⁾. In *iure cessionem*, qua res mancipi alienari potuisse constat, post mancipationem introductam esse, non quidem certe probari, sed tamen ad verisimilitudinem adduci potest. Nam mancipatio quum per aes et libram fieret, eo tempore orta est, quo signata pecunia adhuc ignota esset, aesque ponderibus appenderetur; Servius Tullius autem quum primus aes signaverit⁶⁾, mancipatio iam ante eum in usu erat. In iure cessio imaginaria erat rei vindicatio⁷⁾, itaque legis actio, eamque Gaius apud eum magistratum factam esse dicit, *apud quem legis actio esset*. Legis actiones vero quum una cum lege duodecim tabularum introductae essent⁸⁾, certe in iure cessio tum demum in usu esse coepit,

---

3) Cic. pro Fl. 32: „Sintne censui censendo, habeant ius civile, sint necne sint mancipi.“ Boeth. ad Top. 5: „Omnes res quae alienari possunt, id est, quae a nostro ad alterius dominium transire possunt, mancipi dictae sunt. Mancipi res veteres appellabant, quae ita abalienabantur, ut ea abalienatio per quandam nexus fieret sollemnitatem.“

4) Gai. II. 25.

5) Gai. II. 42.

6) Plin. H. N. 33, 13.

7) Gai. II. 24.

8) Pomponius L. 2. §. 6, de orig. iuris: „Deinde ex his legibus (XII. aedil. tabb.) aedem fere tempore actiones compositae sunt, quibus inter se homines disceptarent . . . et appellatur haec pars iuris legis actiones, id est legitimae actiones.“

multaque serius mancipatione. Fuit igitur per aliquod tempus mancipatio unicus mancipi acquirendi modus; et quum mancipari solum res mancipi possent, nec in mancipium antiquitus pervenire aliae poterant.

§. 43. Cum hac quam protulimus sententia pugnare videtur locus Ulpiani¹⁾, ubi rerum nec mancipi *dominium* nuda Traditione transferri dicitur. Sed Ulpiani temporibus res nec mancipi in dominio esse potuisse, nemo erit qui dubitet, quum haec differentia remotissimis temporibus veram suam vim habuerit, ubi nec traditio nec usucapio ad ullius iuris acquisitionem sufficeret, et mancipi generalis esset natura; itaque Ulpiani locus minime ad hanc rem pertinet, quum hac aetate differentia illa in nominibus constaret, vera substantia careret; quo venit, ut nemo iureconsultorum certam et perspicuam eius definitionem exhibere posset. Mancipi autem vim ad nonnullas tantum res pertinuisse, non mirum est; ceterae res scilicet communes potius et in singulorum possessione, quam in unius pleno mancipio habebantur²⁾.

§. 44. Sane ineptum mox non potuit non videri, tam paucas solum res pleno Quiritium iuri subjici posse, et res nec mancipi in ius Quiritium transferri necessarium erat; in quibus mancipationem adhiberi, non sinebat Romanorum in semel conceptis formis constantia; quare ad eas alienandas in iure cessionem puto inventam esse, seu imaginariam rei vindicationem. Haec vero quum ipsa in se generalem quandam haberet vim, etiam rebus mancipi accommodata est, quippe quae et vere vindicari possent, controversia de iis orta. Iure autem gentium magis magisque auctoritatem sibi vindicante fieri non potuit, quin et nuda traditio, id est corporis

1) Ulp. 19, 7: „Traditio propria est alienatio rerum nec mancipi; harum rerum dominia ipsa traditione apprehendimus, scilicet si ex iusta causa traditae sunt nobis.“

2) Sic accipiendum esse puto, quod Boethius res nec mancipi dicit esse *res sui iuris*, quasi nulli mancipio subiectas; sicut et personas nemini subiectas sui iuris dicebant esse (ad Top. 3). Conrad de r. m. II. §. 7. III. §. 10. Festus quoque „*possessiones*“ dicit esse eos agros, qui non mancipatione, sed usu tenerentur.

datio et acceptio sine illis formis, vim habere inciperet ¹⁾. Quae quum nonnisi esset mancipatio civilibus istis formis soluta, una cum mancipatione in eisdem rebus locum habere non poterat, itaque ad res nec mancipi solum pertinebat. Sicut igitur mancipatio rei nec mancipi nulla esset, ita nec traditio rei mancipi antiquiore aetate ullius momenti erat; quod quidem iuris gentium ratione habita, nimis scrupulosum erat. Ad exaequandam hanc dissentionem traditione rei mancipi ius Quiritium seu verum mancipium constitui quidem non dicebant, sed tamen in bonis eam haberi, et usucapione in ius Quiritium pervenire; res nec mancipi autem semper traditione in plenum ius Quiritium transferri. In iure cessio hoc modo paulatim in desuetudinem abiit; nam in rebus mancipi plerumque mancipatio adhibebatur, rerum vero nec mancipi traditio propria erat abalienatio.

§. 45. Vera huius differentiae vis ac potestas iam dudum evanuerat; nomen in usu manebat. Nam quum Romani tanta pervicacitate semper formas semel conceptas retinerent, mancipationem etiam quam diutissime servare studuerunt; quae quum in paucis tantum rebus locum haberet, earum quoque numerum memoria tenebant, vera earum substantia minime intellecta. Ideo Gaius ¹⁾, definitionem earum daturus, nihil aliud proferre habet nisi: *Mancipi res sunt, quae per mancipationem ad alium transferuntur.*

§. 46. Restat videre, quaenam fuerint res mancipi ¹⁾. Rerum corporalium mancipationem recipiebant *servi, animalia, praedia*; animalium quidem nonnisi quadrupedes, quae

1) Gaius L. 9. §. 2. D. de A. R. D. 41, 1: „Nihil enim tam conveniens est naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.“

1) Gai. II. 22.

1) Gai. II. 16, 17. Ulp. 19, 1: „Mancipi res sunt praedia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus; item iura praediorum rusticorum, velut via, iter, actus, aqueductus; item servi et quadrupedes, quae collo dorsove domantur, velut boves, equi, muli, asini. Ceterae res nec mancipi sunt.“

collo dorsove domari solerent; feræ bestiae, etsi forte domesticitæ essent, tamen nec mancipi manebant, teste Gato. Ulpianus itaque ea animalia voluit enarrare, quibus plerumque in rebus domesticis utebantur, quorum alia, quam quatuor illa nominata, vix esse poterant; itaque controversiam de verbo illo „velut“ ortum esse²⁾, mirum mihi videtur. Praediorum mancipabantur tam rustica, quam urbana; in quibus et aedes³⁾, et alia quaecunque solo cohaerentia, ut monumenta⁴⁾, connumerabantur. De universitatibus rerum, possintne mancipari annon, quaeritur. Gaius⁵⁾ quidem omnia incorporalia nec mancipi dicit esse, exceptis servitutibus praediorum rusticorum; ideo nec universitates rerum fuisse mancipi, manifestum est. Dirksenius⁶⁾ maiorem mancipationis ambitum posteriore aetate factum esse contendit, minime amplificato illo rerum mancipi definito numero; quod mihi minus recte cogitatum esse videtur, quum omnia, quae mancipari possunt, mancipi sint, et omnes res mancipi mancipari possint; nec sit cur dicatur, ita clausum fuisse earum numerum. Eodem modo Dirksenius⁷⁾ concisissima quidem interpretatione locum Plinii⁸⁾ de margaritarum mancipatione explicat, quasi in mancipatione universitatis cuiusdam (quam fieri non potuisse Gaius testis est) margaritae deducerentur. Reprobavit hanc sententiam mea quidem sententia rectissime Böckingius⁹⁾, praeceptor meus venerandissimus, ideo hoc Plinium dixisse putans, quia, quum margaritae semel in dominio haberi coepissent, in familiae quoque mancipationem

2) *Manley* l. c. pag. 9 sqq. 21.

3) *Plant. Trin.* 2, 4: „et ille aedis abs te accepit mancipio.“

4) *Inscr. ep. Huschk.* T. Flav. Synt. pag. VII.

5) *Gai.* II. 17.

6) *Dirksen* Erörterung einiger auf die Mancipation bezüglicher Rechtsfragen, *Sell's* Jahrb. II. 2.

7) *Dirksen* über die Mancipation der Perlen, *Verm. Schriften* Abh. 4.

8) *Plin.* II. N. 9, 35 (60).

9) *Böcking* *Pand.* §. 73. N. 16.

venissent. Alii aliam explicandi viam ingressi sunt¹⁰⁾. Inutilis mihi videtur illa Manhaynii dubitatio, num personae sint res Mancipi¹¹⁾. Nam quum personae Mancipari possent, Mancipi quoque erant; res Mancipi ideo non erant, quia non erant res; quamvis forsitan personarum differentiam in Mancipi et nec Mancipi personas facere possemus: quod ad veram rei significationem haud multum attinet. Puchta personas inter res Mancipi connumeravit.

§. 47. Longius foret proposito nostro, singulas de hac differentia iam antea prolatas sententias dispicere; quod copiosius iam fecerunt Manhaynius, Danzius, Böckingius¹⁾. Illud semper admonendum est, nunquam esse separandam de rebus Mancipi, et de ipsius Mancipationis origine quaestionem, ut verbi significatio ostendit; ideoque omnes illas explicationes minus rectas esse pato, quibus pretiosissimas res²⁾, vel ad agriculturam pertinentes³⁾, vel maximam utilitatem praebentes, Mancipi fuisse dicitur. Alii rerum Mancipi naturam in eo sitam esse putant, quod hae maxime res manu ex hostibus captae essent⁴⁾. Gaius enim semel dicit⁵⁾: *maxime sua esse credebant, quae ex hostibus cepissent*, ubi autem de Mancipatione nihil dicitur. Tum vero hac sententia non tam illud demonstraretur, has solum res Mancipari potuisse, quam illud potius, has solas in Mancipio esse; nam

10) Cuiacius Paratitl. ad Cod. de usuc. transf. 7, 31. Schulting ad Ulp. 19, 3. Bynkershoek c. 4. Puchta Inst. §. 238. N. aa. Walter R.G. §. 531. N. 1.

11) Manhayn l. c. p. 18. Puchta Inst. §. 238. (p. 644). Meermann §. 102 sqq.

1) Manhayn l. c. §. 11. Dans R.G. §. 124. Böcking Pand. §. 73.

2) Cuiacius l. c. Bynkershoek c. 2. 7. Huschke Nexum p. 201.

3) Meermann de rebus Mancipi §. 18 sqq. Walter R.G. §. 535. Cf. Manhayn p. 42. Manhaynius (quem secutus est Dans l. c.) res Mancipi putat esse eas, quae quis Plebeiorum manu sublata a populo emissit; sed Mancipare non a „manum tollere,“ sed a „manu capere“ derivatum est, et a praedae sectione vi sua diversum.

4) Puchta Inst. p. 648. Böcking Pand. §. 73.

5) Gai. 4, 16.

manus vel mancipii verbum prius spectandum est, quam de mancipando seu manu capiendo dicatur. Explicatur hoc modo magis quomodo factum sit ut hae solum res in mancipio esse putarentur: nempe quia illud, quod manu ab hostibus captum esset, maxime nostrum esse crederetur. Sed mihi quidem totum hoc *ab hostibus capi* nimis anguste videtur dictum esse, nec omnem dominii acquisitionem in eo solo fundari posse; nam quod in pace ab altero consentiente manu capio, cur non id aequè meum esse arbitrer, atque illud quod ex hoste ceperim? Nec iuste dici potest, antiquissimum Romanorum ius excultum esse, ubi bellis maxime fuissent occupati; immo regnantibus potius Numa et Servio Tullio; et appellatio illa „Quirites“ nunquam ad bellica pertinebat⁶⁾. Accedit, quod actus ille civilis mancipandi nihil plane habet controversiae, ne imaginarie quidem, sed est traditio atque acceptio mutuo consensu facta; itaque de manu ex hostibus capiendo eam summi esse haud verisimile videtur.

II. Mancipatio iura in re constituens.

§. 48. Inter res Mancipi Gaius¹⁾ et Ulpianus etiam *servitutes praediorum rusticorum* enumerant, manciparique eas dicunt. Haec mancipatio non est iuris iam constituti abalienatio, quum in principalibus de servitutibus praeceptis illud sit, servitutes abalienari non posse; sed ipsa iuris in re constitutio²⁾, ubi dominus partem aliquam iuris sui mancipando in alium transfert. Quod attinet ad formam huius mancipationis, in personis nihil mutatum est: mancipat dominus praedii servientis, accipit dominantis. Sollemnium verborum ea pars, quae ad imaginariam venditionem spectat, non mutata est; in prima parte pro illis *hanc rem* etc., dicebatur forsitan *hanc servitutem*, vel potius, iure specialiter expresso *hoc*

6) Puchta Inst. §. 38. *Manhagen* pag. 52.

1) Ulp. 19, 1. Gai. II. 29: „Sed iura praediorum urbanorum in iure tantum cedi possunt, rusticorum vero etiam mancipari possunt.“

2) Puchta Inst. §. 256. Arg. Gai. II. 31. „constituere velit.“

iter, hanc viam meam esse aio. Corporalis in hac mancipatione traditio certe symbolice fiebat; de qua re in veterum scriptis nihil traditum est.

§. 49. Poterant iura in re etiam indirecte mancipando constitui, scilicet quum deducerentur in mancipando fundo vel domo ¹⁾; et hic quidem non solum rusticorum, sed etiam urbanorum praediorum servitutes, quae alias non erant mancipi, constituebantur, ut ususfructus aliaque. Ipsum hic praedium mancipabatur, deducta scilicet servitute per legem mancipii. De forma talis mancipationis pauca leguntur in fragmentis Vaticanis ²⁾, his verbis: „*emptus* (scil. fundus) *michi est pretio* (breviter dictum pro: hoc aere aeneaque libra) *deducto usufructu ex cal. illis usque ad cal. illas.*“

III. Mancipatio in iure pignorum ¹⁾.

§. 50. *Ius pignorum* quum imperium quoddam in re manu exercendum contineat, merito inter mancipii causas connumeratur et mancipatione constitui posse dicitur. Inest enim huic imperio ius possidendi et vendendi, quamvis absit ius utendi fruendi. Itaque quum fere ipsius rerum dominii speciem prae se ferat, antiquissimis temporibus nulla pignorum certa ac definita significatio exstitit, sed tanquam dominium tractabatur ²⁾, et mancipatione quasi in ius Quiritium transferbatur; quamvis verum dominium non esse putaverim, sed mancipium, cuius vis generalis erat. Sed quum pignora mox aliis modis acquiri coepissent, quibus mancipium non transferbatur, quoniam mancipatione non fiebant, haec *fiduciae causa mancipatio* quasi dominii acquisitio accipiebatur. Nam

1) Gai. II. 33. Vat. Fr. 47: „per mancipationem deduci ususfructus potest, non etiam transferri.“

2) Vat. Fr. 50.

1) *Soll* de iuris Romani nexo et mancipio c. 4. §. 4. *Puchta* Inst. §. 247. *Bachofen* Nexum p. 74 sqq. Paul. S. R. II. 18.

2) Gai. II. 59: „Adhuc etiam ex aliis causis sciens quisque rem alienam usucapit: nam qui rem alicui fiduciae causa mancipio dedit — potest usucapere.“ Paul. S. R. II. 13. §. 3.

aliis quoque ex causis, in quibus minime transtationem veri domini fieri volebant, scilicet in re deponenda, talis fiducia contrahebatur³⁾. Convenit cum hac nostra sententia iuris ipsius natura. Nam ius domini et pignorum eo inter se distant, quod ea potestas in re, quae pleno dominio inest, in pignoribus terminis quibusdam circumscripta est. Primum enim solutione facta pignus reddi debet. Sed fiduciae etiam emtor obstrictus est ad rem soluta pecunia remancipandam. Et quod pignoris possessor non habet ius utendi fruendi; ne hoc quidem fiduciae emtorem habuisse existimo, quum eodem statu rem reddi oporteat, quo ad eum pervenerit⁴⁾; et sci- mus saepissime emtorem fiduciae debitori precario fundum permisisse, ex quo fructus caperet⁵⁾. Itaque quum ea potis- simum iura fiduciae emtori deessent, quae alias quoque de- esse pignoris possessori solerent, non possum non putare, fiduciam nonnisi pignoris ius continuisse, non autem fuisse plenum rei dominium. Accedit dominum eam rem, quam fidu- ciae causa mancipasset, nihilominus potuisse per praeceptio- nem legare, et creditorem, qui fiduciam vendidisset, de su- perfluo convenire; legi denique commissoriae et in fiducia locum fuisse, quae si dominium fuisset, cogitari non posset, quum res mea mihi non amplius commissa fieri potest⁶⁾.

De forma huius mancipationis non multa erunt dicenda. Verba sine dubio fuerunt: *hanc rem meam esse aio*, adiectis

---

3) Gai. II. 60: „sed cum fiducia contrahitur aut cum creditore pignoris iure, aut cum amico, quod tutius nostras res apud eum es- sent.“ Liv. 32. 38: „ . . . optimum ratus Nabidi eam . . . velut fidu- ciariam dare, ut victori sibi restitueret“ — et non multo post: „ad- iicit ad pignus etc.“

4) *Sell de nexu et m. p.* 66. Paul. S. R. II. 13, „Quicquid creditor per fiduciarium servum quaesivit, sortem debiti minuit.“

5) Gai. II. 60. Isidor. 5, 25, 7.

6) *Sell l. c. p.* 68 sq. Gai. II. 220. Paul. l. c. II. 13, 1 et 3. Cic. pro Fl. 21: „pecuniam adolescentulo, grandi foenore, fiducia ta- men accepta, occupavisti. Hanc fiduciam commissam tibi dicis, *tenes hodie ac possides*“ — loquitur ergo solummodo de possessione, non de dominio.

statim illis, quae ad fiducia contractum, seu legem mancipii, pertinerent, quibus emtor ad remancipandum obstringeretur. Antiquissimis temporibus personae quoque liberae fidei causa mancipari⁷⁾, et sic in creditoris mancipium pervenire poterant; quod mox in desuetudinem abiit.

IV. An fuerit mancipationis in obligationibus ambitus.

§. 51. Obligationes inter mancipii causas connumerari non posse, nec igitur mancipatione constitui, supra demonstravimus; quibus addendum est, in obligationibus non, ut in ceteris iuribus, communem acquisitionem, qualis est mancipatio, locum habere posse, quippe quae singulae suam habeant originem, ex qua nomen assumant et qua inter se differant. Obligationes vero iam contractae nunquam ex iure Romano in alium transferri possunt¹⁾. Duabus tantum causis obligationem mancipatione constitui videri potuerit²⁾, in re deponenda vel commodanda, ubi similiter ac in fiducia causa mancipatione res traderetur; sed hic mancipando ius debitoris in ipsa re deposita vel commodata constituebatur, haud vero obligatio ad reddendum seu remancipandum, quae potius contractu quodam ante mancipationem inito, seu per legem mancipii orta est. Fieri denique potuit, ut debitor, dum pecuniam solveret, in mancipii causam apud creditorem se conferret; sed quum nemo se ipsum posset in imaginariam servilem conditionem mancipando tradere, hoc eo tantum casu fieri poterat, ubi a patre filius noxae daretur; num vero, ut quidem plerumque dicitur, per *nexi* obligationem, restat ut discipiamus³⁾.

7) Liv. II. 24. Paul. S. R. V. 1, 1.

1) Gal. II. 38: „quod mihi ab aliquo debetur, id si velim tibi deberi, nullo eorum modo, quibus res corporales ad aliam transferuntur, id efficere possum.“

2) Puchta Inst. Bd. 8. p. 197. Scheurl Nexum p. 19. Gal. II. 60.

3) Böcking de m. c. pag. 82 sqq. Niebuhr Röm. Gesch. Bd. I. S. 597 sqq. v. Savigny das altröm. Schuldrecht, 1834. v. Scheurl Vom

§. 52. Erat quaedam in vetere iure Romano sollemnitās, quae per aes et libram fiebat, et appellabatur *nexum*; quae res, satia obscura certisque testimoniis plane denudata, priscis temporibus in obligationibus praecipue adhibita esse videtur. In quam longius inquirere, extra propositum nostrae commentationis est; nec igitur omnes illas et diversas de ea iam prolatas sententias tractabimus, sed breviter tantum, quae sit mancipationis et nexi diversitas, dispiciemus. — Verbum *nectere* principaliter nihil aliud est nisi *obligare*, ut demonstrant illa: *praedium pignori nexum*, *nexus venditi* ¹⁾; maiorem tantum vinculi firmitatem significare mihi videtur. Quum ex hac verbi significatione, tum ex veterum testimoniis statim afferendis satis probatur, ad obligationes id praecipue pertinuisse, nec comparandam esse cum mancipio et mancipatione, quum magna sit differentia verborum „nectere“ et „manu capere“ ²⁾. Neque ex eo concludendum id esse puto, quod per aes et libram *nexum* fieri tam saepe dicatur; nam illis temporibus, ubi signata pecunia nondum in usu erat, non solum in emtione et venditione, sed in omnibus obligationibus, et praecipue in certa pecunia credenda aes et libra adhibebatur, tam vere, quam dicis gratia.

§. 53. Pecuniae creditae propriam quandam et firmiorem antiquo iure fuisse conditionem, *Savinius* ¹⁾ locupletissimis argumentis demonstravit; solitumque propterea fuisse, ut aliae quoque obligationes ficticio modo in eam mutarentur. Sed obligatio certae pecuniae per aes et libram sicut solvebatur, ita et contrahebatur; nam et creditor debitori pecuniam ap-

---

Nexum. 1839. *Sell* de iuris Romani nexo et mancipio. 1840. *Bachofen* *Nexum*, *Nexi* und *Lex Petillia*. 1843. *Huschke* *das Recht des Nexum*. 1846.

1) L. 52. §. 2. de pactis II. 14. L. 26. §. 7. de cond. ind. 12, 6. *Brisson*. s. v. *nectere*. *Huschke* l. c. p. 2. 3.

2) *Bachofen* (l. c. p. 10), omissa plane hac verbi significatione, demonstrare conatus est, *nexum* principaliter omnia iura continuisse. Cf. *Huschke* p. 8, 34.

1) *Savigny* l. c. p. 407 sqq.

pendebat, seu per aēs et libram tradebat. Itaque si per fictionem alia obligatio in pecuniam creditam immutabatur, hoc quoque per aēs et libram fiebat, quamquam imaginarie tantum, ut in mancipatione; quam formam obligationis cuiusdam in mutuum mutandae, ubi dicis gratia adhiberetur, etiam post introductum signatum aēs retentam et *nexum* appellatam esse, mea quidem sententia Savinius rectissime dijudicavit²⁾. Et quum differentia a ceteris obligationibus in eo maxime sita esset, quod aēs et libra adhiberetur, hanc praecipue aeris et librae sollemnitate nexi verbo comprehendebant³⁾, ideoque postea semper dicebatur, nexum id esse, *quod per aēs et libram gereretur*. Haec aeris et librae ad obligationes applicatio maximi erat momenti: nam quum strictior illa pecuniae creditae natura antea minus esset definita ac certa, nunc certissima facta erat propter legem illam duodecim tabularum: „Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto;“ itaque omnia, quae in hac nexi sollemnitate reservarent et paciscerentur, firma illibataque custodiri debebant⁴⁾, praesertim quum saepe institueretur, personam debitoris etiam sine praetoria additione creditori obnoxiam fieri. In hac personae obnoxiatione nonnulli omnem nexi et veram substantiam viderunt⁵⁾; quod ideo minus rectum mihi videtur, quia minime hoc potissimum in nuncupatione constitui oportebat, sed quidquid lingua nuncupassent, firmum erat, et liberum eorum arbitrium erat, quaecunque vellent statuere⁶⁾. Creberrimae sane erant in nexi dationibus hae personarum obnoxiationes, quippe quibus certissima fieret creditori debiti solutio; eoque modo explicandam esse puto Varronis illam infra positam definitionem; nam revera nexus erat, quicumque per nexi obligationem, seu per aēs et libram,

2) *Huschke* p. 53.

3) *Festus* s. v. „idque necti dicitur.“

4) *Scheurl* l. c. p. 10, 18. *Bachofen* p. 31 sqq.

5) *Scheurl* p. 49 sqq. *Huschke* p. 58 sqq. *Bachofen* p. 27 sqq.; qui illud, saltem retinuit „in Folge besonderer Verabredung“ (p. 39).

6) *Niebuhr* l. c. p. 608.

alicui obstringeretur. Quae quum ita sint, ipsa quoque pecuniae creditae obligatio hac aeris et librae sollemnitate confirmari poterat, si forte simpliciter esset contracta; sicuti et veram venditionem imaginaria semper in mancipatione aequabatur.

§. 54. Veterum de hac re testimoniorum primum locum obtinent vulgata illa Varronis¹⁾ verba:

„Nexum Mamilius scribit omne quod per aes et libram geritur, in quo sint mancipia. Mucius Scaevola, quae per aes et libram fiant, ut obligentur, praeter quae mancipio dentur. Hoc verius esse, ipsum verbum ostendit, de quo quaeritur. Nam idem quod obligatur per libram, neque suum fit, inde Nexum dictum. Liber, qui suas operas in servitutem pro pecunia, quam debet, dat²⁾, dum solveret, Nexus vocatur, ut ab aëro obaeratus. Hoc L. Popilio rogante Sylla dictatore³⁾ sublatum ne fieret; et omnes, qui bonam copiam iurarent, ne essent nexi dissoluti.“ — Mamiliii explicatio ex illarum numero est, quibus nexum omne dicebatur esse „quod per aes et libram geritur;“ quod pro antiquiore aetate nimis generale et indistinctum erat. Merito eam Varro reprehendit, cui quum talem sententiam, qualis suis temporibus inter omnes vigeret, tradere videatur, credendum esse puto; eumque puto illa in quo sint mancipia ex sua ipsius opinione addidisse, quasi diceret; *Mamiliii explicationem propterea reprobo, quoniam si recta esset, mancipia quoque hac pertinerent.* Recipit igitur Mucii Scaevolae, iureconsulti multo gravioris momenti⁴⁾, sententiam, qua simpliciter et clarissimis verbis dicitur, nexum principaliter ad obligationes contrahendas pertinuisse, et mancipia diserte excipiuntur: *neque suum fit.* Etymologia haec

1) Varro de ling. lat. Lib. 6.

2) Secundum Scheurlii (p. 47) verissimam coniecturam. Aliter Huschke p. 65. 66.

3) Haec nomina valde corrupta esse demonstraverunt Savigny p. 421 N. 3, et Huschke p. 129 N. 180.

4) De Mucii Scaevolae apud Romanos auctoritate cf. Puchta Instit. Bd. 1. p. 432. Grunp de U. R. V. 9.

verbi nexum quasi compositi e „nec suum,“ etsi valde inepta, tamen servanda est, quum Romani saepissime tales verborum fere ridiculas explicationes protulerint, hac vero polissimum Varro suam sententiam probare studeat; et hic quidem Sellio, praeceptori meo venerandissimo, opponere me audeam, qui pro *neque suum* legendum esse putat *nec quod suum*; emendatio mea quidem sententia nimis difficilis et a Waltero recte reprobata⁵⁾. Probare quidem hac emendatione Sellius studuit, omni nexo Mancipium, omni que Mancipio nexum inesse, id quod, etsi vera emendatio esset, tamen e Varronis loco demonstrari non posset; et erant quidem nexi causae, quibus Mancipium minime inerat⁶⁾, praecipue pecunia credita et solutio per aes et libram facta. Denique spectanda est principalis illa verborum „nectere“ et „manu capere“ distantia⁷⁾. Alteram sententiae nostrae probationem praebet locus Festi⁸⁾, e quo quum videamus, aliud ab initio nexum fuisse ac posteriore tempore, tum praecipue illud eo efficitur, ad obligationes nexum pertinuisse. Accedit denique, verum illud nexum sublatum esse lege Poetelia, scilicet quod ad obligationes pertineret⁹⁾; quum nexi vocabulum diu adhuc in usu maneret. Hic nihil referre videtur, Livium de personarum tantum obnoxiatione tollenda locutum esse; quae quum saepissimo et fere semper in nuncupatione statueretur, causam certe maximam huius legis ferendae praebuit, ideoque nominatim a Livio inducebatur; nam totum nexum, nec solum hanc eius partem, sublatum esse, testis est Cicero. Haec nexi sublatio intelligi non posset, si eadem eius fuisset

5) Sell l. c. p. 23. Walter Rechtsgesch. §. 583. N. 17.

6) Bachofen p. 21 sqq.

7) Bachofen p. 68.

8) Festus s. v. „nexum aes apud antiquos dicebatur pecunia, quae per nexum obligatur.“ „Nexum est, ut ait Gallus Aelius, quodcumque per aes et libram geritur, idque necti dicitur, quo in genere sunt haec: testamenti factio, nexi datio, nexi liberatio.“

9) Cfr. de Rep. II. 34: „cum sunt propter unius libidinem nexa civium liberata, nectierque postea desitum.“ Liv. 8, 28: „pecuniae creditae bona debitoris, non corpus obnoxium esse. Ita nexi soluti, cautumque in posterum, ne necterentur.“ Huschke p. 132.

antiquitus significatio quae postea; sane antiquitus nonnisi ad obligationes pertinebat.

§. 55. Veri huius nexi duae erant causae: obligatio per aes et libram et solutio, quae Festus *nexi dationem* et *liberationem* appellat. Nam quod Festus de *testamenti factione* dicit, eo spectare videtur, quod liber homo, qui ad debitum luendum in servitutem pervenit, testamenti factionem perdidit; sed hoc quum nonnisi per nuncupationem illam fieri posset, in vera nexi datione fundatum est. Nexi liberationis locupletissimum insuper habemus testimonium Gaii ¹⁾. Nam etsi solum vel accepto latum esset, tamen si obligatio per aes et libram contracta erat, eam consequenter et dissolvi eodem modo dicis gratia oportebat.

§. 56. Hoc igitur nexum, ad confirmandas seu constituendas mutui obligationes introductum, lege Poetelia sublatum est. Sed quum nexi vocabulum ad ipsam aeris et librae sollemnitatem significandam maxime esset adhibitum, in usu manebat et omnibus accommodabatur, quae per aes et libram fiebant, praecipue igitur mancipationibus; ideoque semper *nexum id esse* dicebatur *quod per aes et libram gereretur*, et saepissime pro mancipatione nexi significatione utebantur ²⁾; quo ergo caveamus ne in errorem illum inducamur, etiam in obligationibus adhibitam fuisse mancipationem.

V. Mancipatio ius heredis constituens.

§. 57. Omnia Mancipia quae habemus, exceptis illis quae potestatem in liberis seu uxore continent (quippe quae personae defuncti cohaereant), morte nostra in heredem transeunt, et non quasi singula, sed per universitatem, seu tota familia. Familia itaque quum omnia fere Mancipia, quae quis haberet, contineret, ipsa Mancipium esse credebatur, eamque

1) Gai. III, 173. Liv. 6, 14: „Inde rem creditori palam populo solvit, libraque et aere liberatum emittit.“

2) Mamil. apud Varronem, Festus s. v. Cie. de Or. III, 40. Top. 6: „traditio nexu.“

mancipatione in heredem transire posse consequens erat. Sed quum mancipatio in voluntate mancipientis consisteret; illa autem successio, quae ab intestato fiebat, sine ulla mortui voluntate accideret, haec familiae mancipatio nonnisi in testamentaria successione locum habebat, et quidem testamenta per longissimum tempus mancipatione perficiebantur ¹⁾. Antiquissimis temporibus testamenta aut in calatis comitiis, aut in procipectu fiebant; quibus quum accessisset illud per aes et libram factum, ista duo in desuetudinem abierunt ²⁾.

§. 58. In hac mancipatione ipsa familia mancipio dabatur, ut clarissime dicit Gaius ³⁾ his verbis: *amico familiam suam mancipio dabit, familiae emptor*, aliis. Sed quum Gaius ipse universitates, et inter eas praecipue hereditatem, mancipari non posse dicat, et nunquam dicatur: „hereditatis mancipatio“, differentia aliqua fuisse videtur familiae et hereditatis, quam in eo consistere arbitror, quod hereditas bona mortui complectebatur, in quibus mancipium ille non amplius haberet; familia autem erat universitas omnium viventis bonorum seu mancipiorum, quam ipsam mancipium seu rem mancipi fuisse ideo dicendum est, quia scilicet mancipabatur ⁴⁾. De personis pauca sunt dicenda. Mancipat is, qui familiam suam ad heredem transire vult; mancipio accipiebat antiquo tempore ipse heres, cui tum mandarentur ea, quae testator post mortem fieri vellet, et sic mancipatio familiae vera erat

1) Gai. II. 101. Ulp. 20, 2. Theoph. II. 10. §. 1.

2) Dirksen, *Sell's Jahrb.* II. 2. pag. 79 sqq.

3) Gai. II. 102. 34: „Hereditas quoque in iure cessionem tantum recipit.“ Sed hereditas non est nisi defuncti, familia nonnisi viventis.

4) Dirksenius (p. 88. 89) eam non putat rem mancipi esse, et nihilominus mancipari posse; quae pugnant inter se. Huschkius aliter rem explicavit (Studien p. 233. Nexum p. 36.) dicens: „hier wird — die familia, — die Vermögensfreiheit, mancipirt, und diese ist ebenso, wie die ganze Person, mancipi“; sed hanc rerum acquirendarum libertatem, quam appellat „die Vermögensfreiheit“, ab ipsa persona mancipatione separatam esse, cogitari non potest. *Bynkershoek* l. c. c. 8. *Meermann* l. c. §. 94 sqq.

hereditatis acquisitio, quamquam heres saepe nomen solum heredis obtinebat³⁾. Hoc quum minus idoneum mox videretur, tabulae testamenti scribebantur, in quibus heres institueretur. Nihilominus illa familiae mancipatio „propter veteris iuris imitationem“ retinebatur; et heres institutus quum non semper ad mancipationem faciendam advocari posset; alia persona sollemnitis causa adhibebatur, quae dicis gratia familiam mancipio acciperet, quam post mortem heredi restitueret; isque familiae emtor⁴⁾ appellatus est; qui postea, mancipatione illa familiae sublata, inter testes solum aequae ac libripens connumerari coepit.

§. 59. Quaerendum est de verbis sollemnibus in hac familiae mancipatione, quorum in Gaio dubia est lectio. Böckingius ita edidit:

„Familia pecuniaeque tua endo mandatelam tutelam custodelamque meam, quo tu iure testamentum facere possis secundum legem publicam, hoc aere aeneaque libra esto mihi empta“.

ubi igitur pro illo *meum esse* dicitur in *mandatelam meam* ad significandam propriam familiae emtoris conditionem. Sed supra diximus, verborum in mancipatione sollemnitem duas continere causas quantum fieri posset separandas; quas in hac quoque forma separatas esse exigendum videtur, praesertim quum illa formulae structura nimis longam praeferat sententiarum verborumque continuationem; et maxime illud „in *mandatelam emere*“, si duodecim tabularum loquendi morem spectamus, insolitum nimis esse videatur. In codice manuscripto ita legitur: *Familiam pecuniamque tuam*, quod sine causa mutandum non est. Equidem puto Göschenium rectum sensisse, qui post illa *custodelamque meam* duo verba interposuit: *recipio, eaque*; nam hoc modo non solum codicis scriptura servatur, sed etiam duo quos diximus sollemnium verborum ordines magis perspicui fiunt¹⁾. Man-

3) Gai. II. 103.

4) Gai. I. c. Suet. Nerō. 4.

1) Puchta (Inst. Bd. 3. p. 236.) interposuit haec verba: — „ex

cipationem perfectam. sequebatur nuncupatio testamenti²⁾, quae antea, quum familiae emtor ipse heres esset, tota a testatore pronuntiabatur, et ex lege Mancipii firmitatem assumebat. Postea vero, familiae emtore dicis solum gratia adhibito, in scriptis redigebatur, testator autem tabulas tenens dicebat: „Haec ita ut in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do ita lego ita testor, itaque vos Quirites testimonium perhibetote“, quae verba prioris illius nuncupationis loco habebantur³⁾.

§. 60. In legatorum quoque iure Mancipationem adhibitam esse, narrat Gaius¹⁾; nempe res Mancipi per damnationem legatae Mancipari debebant. A quo distinguenda est liberatio heredis a legato, quae per aes et libram fiebat; haec enim species est nexi solutionis²⁾. Imaginaria illa venditio, qua hereditas fideicommissario universali tradebatur³⁾, utrum Mancipatio fuerit necne, incertum est.

Sectio secunda. Mancipatio iura in personis constituens.

1. Mancipatio servorum eorumque, qui in mero Mancipio sunt.

§. 61. Personarum quae in Mancipio esse Manciparive possunt, primum spectandi sunt servi iique liberi, qui imaginariam servilem conditionem patiuntur. Forma huius Mancipationis vulgaris est supra enarrata. Quod ad personam Mancipandam attinet, admonendum est, neminem, quum esset liber, se ipsum potuisse in talem Mancipii causam conferre; quum et plane ineptum esset, liberum quendam sua auctori-

iure Quiritium esse aio, eaque“ —, sed pugnat hoc: „familiam tuam — meam esse aio.“

2) Gai. II. 104. Ulp. 20. 9.

3) Gai. II. 104. — „et quae testator specialiter in tabulis testamenti scripserit, ea videtur generali sermone nominare atque confirmare.“

1) Gai. II. 204.

2) Gai. III. 175. Cic. de leg. II. 20. 21.

3) Gai. II. 252: „olim — in usu erat, ei, cui restituebatur hereditas, nummo uno eam hereditatem dicis gratia vcapire.“

tate servum fieri ¹⁾; et ipsa mancipatio quaeque in ea fiebat imaginaria venditio, huic plane repugnaret; nempe Romani quum libertatem inaeestimabile nec vendibile bonum esse crederent, ne formam quidem venditionis in ea amittenda adhiberi sinebant. De ceteris huc pertinentibus in prima commentationis parte satis dictum est.

II. Mancipatio ad patriam potestatem pertinens.

§. 62. Patria potestas duobus modis acquiritur; altero naturali per iustas nuptias; altero civili; quem, quum in voluntate hominum consisteret, mancipationem fuisse omnia hucusque a nobis exposita postulare videntur. Sed quum primum differentia quaedam apparuisset inter patriam potestatem et merum mancipium, praeter mancipationem alii quoque modi patriae potestatis constituendae inventi sunt. Sed civilis haec patriae potestatis acquisitio duplex erat: altera qua homo sui iuris in alicuius potestatem redigeretur, altera, qua homo alienae potestati subiectus in patriam potestatem acciperetur, quam adoptionem vocabant. Arrogationem mancipatione non esse factam Puchta sic demonstravit, quod nemo in arrogando homine potestatem haberet. Quibus verbis si dicere voluit, neminem se ipsum potuisse in patriam potestatem mancipare, minus eum recte dixisse puto, quoniam hic libertas non amittebatur ¹⁾, et haec sola inaeestimabilis est. Equidem aliam fuisse causam arbitror. Nam in adoptione quum semel usitatum esset, filium prius a patre naturali emancipari et in alicuius mancipium, seu servilem conditionem, transire, simile quoddam in arrogatione faciendum erat, et arrogandus se propter analogiam in alicuius antea mancipium conferre debebat. Hoc ideo fieri non potuit, quia liber homo se in servitutem mancipando dare non posset; itaque factum esse

---

1) Callistratus L. 37. D. de liber. causa. 40, 12: „Conventio privata neque servum quemquam, neque libertum alicuius facere potest.“

1) Cf. Scheurl Nexum pag. 26.

puto, mancipationem ad arrogationem non esse applicatam, sed aliam plane eius formam inventam²⁾. Fiebat enim populi auctoritate seu in comitiis, et is, qui arrogandum se dabat, sollemniter rogatus velle se eius filiumfamilias esse dicebat; quod postea per rescriptum principis confirmari solebat.

§. 63. Filiumfamilias in adoptionem dandum¹⁾ quum pater prius emancipando e potestate sua dimitteret, et tum is, cuius in mancipium pervenisset, patri adoptivo eum manciparet: duas in adoptione partes segregandas esse apparet, quarum prima emancipationi simillima est. Generaliter illud de adoptione statuendum esse puto, antecessisse ei contractum de adoptando filio, quo uterque ad perpetrandam adoptionem iam antea obstringeretur; nam cogitari vix potest, illico patrem naturalem sollemnia incepisse, nisi conventionem praegressa; et hoc modo multa ipsius formae facile explicari possunt, quae quasi in iure quodam a patre adoptivo iam acquisito fundata esse videntur. Filium itaque ter, ceteros liberos semel mancipatos is, in cuius mancipio tunc essent, teste Gaio²⁾ poterat patri adoptivo directe mancipare; quod satis probatur, vere patriam potestatem mancipatione constitutam esse, quod etiam ex coëmptionis similitudine percipi posset. De illo *iure mancipatur* quaeritur. Huschkus³⁾ propriam quandam Romanam formam fuisse hoc arbitratur, cui tam mancipatio quam in iure cessio inesset. Sed talis negotii nullum potest afferri testimonium; et quum utrique,

2) Gai. I. 98 sqq.

1) v. Schenk de modis liberos in adoptionem dandi. 1840.

2) Gai. I. 34: „... et duas intercedentes manumissiones proinde sunt ac fieri solent cum ita eum pater de potestate dimittit, ut sui iuris efficiatur. deinde aut patri remancipatur, et ab eo is, qui adoptat, vindicat apud praetorem filium suum esse, et illo contra non vindicante a praetore vindicanti addicitur; aut iure mancipatur patri adoptivo vindicanti — mancipatione est.“ Suet. Oct. 64: „Caicum et Lucium adoptavit, domi per assem et libram aëgyptos a patre Agrippa.“

3) Huschke Studien Bd. 1. pag. 210. Subtiliter eius sententiam reprobat Schenk §. 12.

et emancipationi, et in iure cessionem, plane contrarium videatur, tum ne est quidem cur in patre adoptivo nonnisi in iure cessione statuatur; nam antiquitus patria potestas ipsa mancipium erat, et emancipatione constitui poterat. Nec porro probanda est Scheurlii⁴⁾ sententia, qui pro iure *mancipatur* scribere vult *non remancipatur*; nam verba, quae ullo modo explicari possunt, nullo iure mutantur. Scheurlius quidem non putavit patriam potestatem emancipatione acquiri potuisse, et in tota sua commentatione nonnisi de in iure cessione loquitur⁵⁾. Puto equidem illud „iure *mancipatur*“ dictum esse pro „in iure,“ scilicet „pro praetore;“ nam adoptionem Gaius ipse fieri dicit „imperio magistratus,“ quod idem est⁶⁾.

§. 64. Altera adoptionis forma ea est, in qua filius a tertio illo, in cuius mancipium convenit, patri remancipatur, et tum patri adoptivo vindicanti in iure ceditur¹⁾. Nam pater adoptivus iam ante ipsam adoptionem ex conventionem ius acquisivit postulandi, ut sibi filius in potestatem daretur. Itaque omnia recte fiebant, si tertius ille ipsi filium manciparet; quem si prius patri remanciparet, patris adoptivi iura, si ad formalia spectamus, laedebantur. Quare is in iure de hac sibi facta iniuria agebat, filiumque quasi suum vindicabat; et patre naturali, quum dicis gratia omnia fierent, contra non vindicante, a praetore filius patri adoptivo addicebatur.

III. De coëmtione.

§. 65. Superest ut de ea emancipatione loquamur, qua uxor in marum mariti convenit¹⁾. Nam quum in omnibus,

4) Scheurl §. 3., quem secutus est Rudorff in annotatione ad Puchtae Inst. §. 283. N. o.

5) Gellius (V. 19) in iure cessionem hanc nonnisi a patre naturali factum esse dicit.

6) Gai. I. 97. Ulp. 8, 3: „per praetorem.“ Gai. I. 134 i. f.: „Eadem et in provinciis, apud praesidem provinciae, tobet fieri.“

1) Gell. N. A. 5, 19.

1) Gruppen de U. R. o. 5. Hassechel. Güterrecht §. 20. Eggers röm. Ehe mit manus §. 9. Rossbach über die röm. Ehe Abschn. 2, 1.

quae mancipii significatione continerentur, iuribus mancipiationem adhibitam esse probaverimus, per consequentiam eius usum in manu quoque mariti, quae iam ipsa appellatione ad mancipii causas pertinere videtur, postulamus. Mancipatio autem manum mariti constituens *coëmtio* est, nec aliud coëmtioni inest, nisi mancipatio, testibus Gaio, Festo, aliis ²⁾. Et quid aliud ei inesse potuit? Boëthius quidem certa verba extra mancipationem in coëmtione adhibita esse narrat: *An sibi paterfamilias, materfamilias esse vellet*; sed quum idem sit *matremfamilias fieri et in manum convenire*, in illis verbis nihil aliud inest nisi sollemnis eius rei pronuntiatio, quae per coëmtionem efficitur. Ipso denique coëmtionis vocabulo satis probatur, mancipationem esse; nam *emere* hic dicitur pro *mancipare*, quum veram hanc emtionem esse nemo putaverit. Superest igitur de particula *co* — quaerere.

§. 66. Manus mariti maximam inter omnia mancipia habebat lenitatem, remotissimaque erat ab illo, quod in servis rebusque obtinebatur ⁴⁾; quod et ipsum *coëmtionis* verbo expressam esse puto. Coëmere alias est plures res simul emere ³⁾, quae explicatio hic admitti non potest, quum minime plures res simpl emerentur. Generaliter autem hac particula *co* — cum verbis composita actio quaedam ab utraque parte facta seu mutua significabatur, ut ostendunt illa: *colloqui, compensare, compromittere, coniicere, consentire, contestari, contrahere* ³⁾; et hoc ipso modo antiqui scriptores coëmtionem explicarunt ⁴⁾, quum maritum et uxorem se invicem emisse di-

2) Gai. I. 113: „Coëmtione in manum conveniunt per mancipiationem —.“ Festus s. v. Remancipatam.

1) Gai. I. 123: „ea quidem quae coemtionem facit — servilem conditionem apud coemtionatorem non patitur“ Isidor, 5, 24: „ne videretur ancilla uxor.“

2) Forcellini s. v.

3) Festus: „committere proprie est simul mittere“; „consponsos antiqui dicebant fide mutua conligatos“ „contestari est, cum uterque reus dicit: Testes estote.“

4) Serv. ad Georg. I, 31. Isidor. 5, 24. Nonius Marcellus (12,

cērent; quōs multi prōximae aetatis iureconsulti secuti sunt. Doctissime hanc sententiam reprobavit Grapen⁵⁾; et maritum solam emere, non solum e multis veterum testimoniis, sed ex eo maxime percipitur, quod uxor nihil iuris acquirēbat, neō igitur quidquam emere poterat: in mancipium ipsa transibat, non acquirēbat mancipium. Itaque quum in emendo nihil mutui inveniri possit, in alia coēmtionis parte quaerendum id est: ubi praecipue spectandum est illud Boethij⁶⁾: *esse in coēmtendo invicem interrogabant*; quam narrationem secuti facile videmus, in verborum sollemnitate illam vicissitudinem sitam esse. Nam maritus interrogabat *an sibi materfamilias esse vellet* et mulier respondebat *velle*; tum ipsa interrogabat *an sibi paterfamilias esse vellet*, et maritus respondebat *velle*; ex qua vicissitudine coēmtionem appellatam esse, non dubium mihi videtur, quamvis emtionem imaginariam vir solus exsequeretur.

§. 67. Quaerendum est: quis, vel quid in coēmtione manciparetur? quaestio illi similis: quid omnino in mancipationem venire soleret? Idem profecto, quod in mancipio habemus seu habituri sumus, manu quoque capimus, seu mancipio accipimus. In manu autem seu mancipio mariti ipsa uxor habebatur, quare nonnisi haec mancipio per coēmtionem accipiebatur. Feminae vērō in manum coēmtae familia ipso iure in virum transibat, non speciali quadam actione, similiter ut in arrogatione pater illico omnia arrogati iura acquirēbat¹⁾. Hic non possum non me opponere sententiae Böckingii praeceptoris mei, dicentis²⁾, feminae familiam tantum per coēmtionem mancipatam esse. Semper enim a veteribus³⁾ femi-

---

80) sic narrat, quasi et uxor quodammodo emtionem fecisset („asses tres ad maritum venientes volebant ferre“), sed minus de coēmtione et in manum conventionem, quam de ipsarum nuptiarum ritu loqui videtur.

5) Grapen l. c. C. 5. §. 16. Eggers l. c. p. 89.

6) Boeth. ad Cic. Top. 3.

1) Gul. 4. 38.

2) Böcking. Pand. §. 46. N. 3.

3) Gul. l. s. c.

nam ipsam in manum convenire, et quidem coemptio, natus ratur, et sane quum maritus in femina mancipium habeat, ipsam mancipio accepisse oportet. Tum vero ipsius familiae notio ob stare mihi videtur. Nam ius quod maritus in personam mulieris, et quod in eius familia habet, separari non potest; quod si feminam in manu habet, eo ipso et eius familia ei subicitur⁴⁾, aequae ac in confarreatione et usu, ubi nulla mancipatio intercedit; familiam vero solam sine iure in feminae persona virum habere, cogitari non potest, quoniam alterum sine altero esse nequit⁵⁾. Coemptio si fuisset familiae mancipatio, ipsam manum alio modo constitui oportebat, quod illis verbis *coemptio in manum conveniunt* reprobatur; sed etsi hoc verum esset, tamen simulatque in manum mariti ullo modo convenisset, eo ipso momento et familia eius mariti facta erat, nec opus erat speciali eius mancipatione⁶⁾.

§. 88. Formam coemptionis quod attinet, mancipio accipit maritus, *coemptior* propterea nominatus; mancipio dat mulier, si est sui iuris; pater, si in potestate est. Nam esse aliquem oportebat, qui mancipio daret: et quum nemo amplius nisi uxor negotio adesset, ipsam mancipio se ipsam dare manifestum est. Nec mirum: etenim quum hucusque plena libertate in coemptione versata esset, ut interrogationes illae docent, nihil obstabat, eam et mancipationis ritum ipsam perpetrare; ideoque dicitur: *mulier facit coemptionem*. In servitutem sane seu servilem conditionem nemo se ipsum dare poterat; manus autem mariti quum minime servilis conditio esse putaretur, non est, cur mulier se ipsam in manum conferre non

---

4) *Fuchta Inst. §. 237*: „hier entsteht kein besonderes Recht am Vermögen, das Recht ist in der potestas u. s. w. enthalten, welche bewirkt, dass der Unterworfenen kein selbständiges Vermögen mehr haben kann“. *Waller §. 500*.

5) *Gai. II, 98*: „Si quam in manum ut uxorem receperimus, eius res ad nos transeunt“ *Cic. Top. 4.*: „Quum mulier viro in manum venerit, omnia, quae mulieris fuerunt, viri sunt dotis nomine.“

6) *Addenda sunt illa a Wallero dicta, Rechtsgeleh. §. 480. N. 33.*

posset ¹⁾, aequae atque arrogandus se ipsum in patriam potestatem dabat. Tum vero et actum mancipationis feminam ipsam gerere potuisse arbitror. Nam officium mancipio dantis in mancipatione admodum vile erat, quippe qui nihil faceret, nisi rem tradere, et pretium dicis gratia accipere. Tradere autem femina cur se ipsam non posset, non video; et pretium illud quoque, imaginarium et sollemnitatis causa solutum, dicis gratia accipere potuit, in quo principalis rei vis sita non erat; nam si hoc gravis momenti fuisset, certe Romani personam aliquam dicis gratia addidissent, ut in familiae emtore fecerunt ²⁾. Sunt etiam ³⁾ qui feminam a tutoribus putent esse mancipatam; sed hoc tutelae notioni obstat. Nemo enim mancipari potest nisi ab eo, in cuius mancipio est, omnesque alicuius mancipio subiecti alieni iuris sunt; sui autem iuris eos esse, qui sub tutela sunt, testis est Gaius ⁴⁾, itaque nec a tutore mancipari posse, quippe in cuius mancipio non sint. Erant denique mulieres sine tutore ⁵⁾ in quibus eadem quaestio moveretur.

§. 69. Verborum sollemnitas in coëmptione aucta erat interrogationibus vicissim pronuntiatis; quarum indirectam positionem, a Boëthio ¹⁾ narratam, iam supra exposuimus. Sed mutua haec coëmptionis natura non latius extendenda est, quasi semper aequales mansissent vir et uxor; nam verbis semel pronuntiatis vir solus mulierem coëmebat et in mancipium suum redigebat. Nec demonstrari hoc potest ex verbis illis *paterfamilias*, *materfamilias*; nam *materfamilias* nonnisi propria significatio eius feminae est, quae apud maritum filiae

---

1) *Schewl* Nexum p. 25. 26. *Zimmern* R. G. §. 227. N. 2. *Walter* §. 480.

2) *Hase* l. c. §. 20. i. f.: „quae cum sui iuris est, in alienam sese potestatem tradit, eiusque rei ipsa auctor fit.“

3) *Rosbach* l. c. pag. 77. *Huschke* Nexum pag. 36.

4) *Gai.* I, 49, 143. *Meermann* de reb. manc. §. 208.

5) *Gai.* I. 194.

1) *Boeth* ad *Cic.* Top. 3.: (v. supr. §. 66.) *Cic.* de Or. I, 56.

loco esset. Locum denique Plutarchi ²⁾ minus accuratum esse puto, nec, quum esset graecus scriptor et Romanarum rerum minus peritus, satis fide dignum; in cuius narratione vocabulum οἰκοδέσποινα versio graeca mihi esse videtur verbi *materfamilias*; κύρια autem ex sua opinione, et quidem falsa, addidisse eum arbitror.

Ipsam verborum positionem narrat Boëthius, cui addenda sunt illa Plutarchi *ubi tu Gaius, ego Gaia* ³⁾; ex quibus modo valde probabili Huschkius formulam composuit ⁴⁾. Maritus interrogabat: „*Visne tu mihi ita ex iure Quiritium materfamilias esse, ut ubi ego Gaius, tu Gaia sies?*“, mulier respondebat: „*Volo*“; et eodem modo mulier maritum interrogabat, isque respondebat. His verbis pronuntiatis mulier marito se tradidit, quo facto sui iuris esse desiit. Ad formam mancipationis supplendam sequebantur omnia illa, quae antea narravimus; igitur maritus dicebat ⁵⁾: *Te ego ex iure Quiritium (matremfamilias) meam esse aio, estoque mihi emta hoc aere aeneaeque libra*; et denique perpetrabatur imaginaria venditio.

§. 70. Restat de ea coëmtione dicere, qua mulier citra matrimonium in manum cuiusdam viri conveniret ¹⁾; de cuius rei generali substantia tribusque causis, quibus id fiebat, supra locuti sumus. Haec quoque mancipatio vulgarem prorsus formam prae se fert; verbis illis mutuis, in vera coëmtione pronuntiatis hic profecto omissis, quum hae feminae filiarum loco non essent. Verba similia erant, ac in omnibus manci-

2) Plutarch. Qu. Rom. 30: Διὰ τὴν νύμφην εἰσάγοντες λέγειν καλεῖουσιν: Ὅπου σὺ Γαῖος, ἐγὼ Γαῖα; πότερον, ὥσπερ ἐπὶ ἑταίροις εὐθὺς εἴσεισι τῷ κοινωνεῖν ἀπάντων καὶ συνάραξιν, καὶ τὸ μὲν δηλούμενον ἔστιν: ὅπου σὺ κύριος καὶ οἰκοδεσπότης, καὶ ἐγὼ κύρια καὶ οἰκοδέσποινα“. — Böcking Pand. §. 46. N. 24.

3) Cic. pro Mur. 12. Quintil. I, 7.

4) Huschke Studien pag. 199.

5) Huschke Studien. pag. 200. Atiter sensit Rudorff, ad Puchtae Inst. §. 285 N. F.

1) Gai. I, 114 sqq. Eggers l. c. p. 91 sqq.

pationibus ²⁾), nec poterant esse alia. Lex mancipii in hac coëmptioni praecipuae erat gravitatis, quum per eam coëmptor obstringeretur ad remancipandam alicui feminam, ideoque *ad-uciae causa* eam fieri dicebatur. Cetera omnia similia erant illis, quae in vera quoque coëmptione fiebant.

Mancipationis, cuius indolem et ambitum exposuimus, usum inde ab antiquissimis temporibus per totam imperii Romani aetatem mansisse constat usque ad ea tempora, in quibus etiam in aliis rebus iuridicis plurima mutari coeperunt, extinctis praecipue omnibus illis antiquitatis sollemnitatibus; id quod a Constantini maxime temporibus initium sumpsit ¹⁾). Postrema mancipationis mentio fit in legibus quibusdam Diocletiani et Constantini ²⁾ de mancipationis in donationibus adhibitione; ubi eam non utique necessariam esse statuitur. Inde ab hoc tempore mancipationis usus paulatim evanuit, non speciali quadam lege sublatus, sed ipsa consuetudine; et vocis *mancipare* usus valde amplificabatur, ut in plurimis Theodosiani codicis ³⁾ locis, a Brissonio prolatis, perspicui potest. Iura omnia, quae antea mancipatione constituerentur, partim ipsa evanuerant, ut merum illud mancipium et manus; partim aliis modis acquirabantur. Itaque nec Iustinianus specialiter mancipationem sustulit, sed differentiam tantum rerum Mancipi et nec Mancipi, et emancipationis veterem formam nullius momenti esse dixit. Quam mancipationis abolitionem in singulis causis demonstrare, longum foret et a proposito nostro alienum.

---

2) Gai. I, 128: „a parentibus et a coemptionatoribus iisdem verbis Mancipio accipiuntur quibus servi.“

1) Puchta Inst. Bd. 1. pag. 618. *Sell* nexum pag. 76.

2) Cod. Hermog. 6, 1. L. 4. 5. C. Th. 8, 12.

3) „Mancipare curiae, carceris custediae, honoribus, obsequio, ordini, capitali supplicio.“
